

BİR ULUSLARARASI HUKUK MÜESSESESİ OLARAK ULUSLARARASI ÖRGÜTLER ARASINDA ARDILLIK

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1089378>

Doç. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ*

Öz

Uluslararası örgütler hukukunun en önemli merak uyandıran alanlarından biri devletler arasındaki ardıllık olmaktadır. Devletlerle mukayese edilirken her ne kadar hukuk kişiliklerinin tanınması yeni bir fenomen olsa da uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk düzleminde sınırlı faaliyet ve hizmet görmeleri söz konusudur. Bunu yaparken de, uluslararası hukuku kullanmakta ve bu alışverişin bir sonucu olarak aralarında devletlerin ardıllığı kuralları da dâhil olmak üzere uluslararası hukuk kurallarının ihtiyaç ve yeteneklerine hizmet edecek şekilde uyarlanmaları gerekmektedir. Çok karmaşık yapısı sebebiyle devlet ardıllığı uluslararası hukukun en belirsiz alanı olarak mütalâa edilmektedir. Böylelikle, bu kadar karmaşık bir alanı özünde çok geniş bir çalışmayı zarurî kılan bir başka alana taşımamanın çok zor bir iş olduğu farz edilebilecektir. Ancak, bu kısa makalede bu denli geniş bir çalışma söz konusu edilmeyecektir. Bu bağlamda, bu kısa çalışmada bizim amacımız sadece uluslararası örgütler arasında ardıllığın var olduğunun ve uluslararası örgütler hukukunun bir konusu olarak tanınması için kısaca içeriğinin ve hukukî statüsünün ortaya konulmasından ibarettir.

Anahtar Kelimeler

Devletlerin Ardıllığı, Hükümetler Arası Örgütler, Uluslararası Örgütler Arasında Ardıllık, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Örgütlerin Dağılması

---

* İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, İzmir (anil.camyamac@bakircay.edu.tr) ORCID: 0000-0002-8476-9110 (Geliş Tarihi: 03.01.2022-Kabul Tarihi: 01.02.2022) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

SUCCESSION BETWEEN INTERNATIONAL ORGANISATIONS AS AN INTERNATIONAL LAW INSTITUTION

(Research Article)

Abstract

One of the most curious subjects in law of international organisations would be the succession between international organisations. Comparing with States recognition of international organisations as subjects of international law is fairly a new phenomenon; hence international organisations have their own limited ways to act and to serve in international legal plane. In doing so, they would use international law, and by virtue of this transaction international law rules should be adopted to serve their needs and abilities, including the rules relating to State succession. Thanks to its highly complex nature, State succession is the most unpredictable field under international law. Thus, it should be assumed that it is fairly a rough job to adopt the rules of such a complex field into another dimension, which essentially requires an extensive study. But, the main idea in this short essay does not include this kind of extensive study. Hence, in this short essay our only aim is to demonstrate the presence of succession between international organisations, and its brief context and legal status to be recognised as a subject under the law of international organisations.

Keywords

State Succession, Intergovernmental Organisations, Succession between International Organisations, United Nations, Dissolution of International Organisations

GİRİŞ

Uluslararası hukuk, tıpkı diğer hukuk dallarında olduğu gibi ve kaçınılmaz olarak, dinamik bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede, uluslararası hukuk, doğal olarak, kendi içinde yenilenmekte ve değişim geçirmektedir. Bilhassa küreselleşmenin de bir sonucu olarak birçok farklı dala ilişki kurulmuş ve uluslararası hukuk genel çatısı altında, ancak multidisipliner niteliklere sahip yeni alanlar ortaya çıkmıştır¹. Lâkin uluslararası hukuktaki gelişme bununla da sınırlı değildir. Uluslararası hukukun eski sayılabilecek birçok kavramının, müessesesinin kendi içinde yenilediği ve gelişen birçok farklı duruma adapte edildiği de takip edilmektedir. Ardıllık bu alanlardan biri olarak mütalâa edilebilir.

Devletin uzun süre uluslararası hukukun yegâne süjesi olma durumunun², uluslararası örgütlerin³ de uluslararası hukuk kişiliklerinin tanınmasıyla birlikte sonlandığı bir düzlemde⁴, devletler için öngörülen birçok uluslararası hukuk müessesesinin, bu yeni hukuk süjesi için de adapte edilerek kullanılması bir arzudan öte, bir ihtiyaç ve zaruret olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin ardıllığı da, bu çerçevede, temel olarak, devletler için öngörülmüş bir uluslararası hukuk müessesesidir. Bugüne kadar devletler için işletilen bu müessesesinin, günümüzde uluslararası hukuk kişilikleri kabul

¹ “Uluslararası ekonomi hukuku”, “uluslararası spor hukuku”, “uluslararası sağlık hukuku”, “uluslararası idare hukuku” gibi alanların, bu çerçevede, hızlı bir devinimle geliştiği gözlenmektedir.

² Uluslararası doktrinin 20’nci yüzyılın ilk çeyreğinde dahi sadece devletleri uluslararası hukukun aslı ve tek süjesi olarak nitelendirdiği gözlenmektedir. Bkz. **Oppenheim**, Lassa: *International Law: A Treatise*, vol I (Peace), 2nd Edition, London, 1912, s. 19.

³ Uluslararası örgüt bu çalışmada “hükümetler arası uluslararası örgütler” anlamında kullanılacaktır. Gerek duyulduğunda hükümetler dışı örgütler açık ifadeyle yerini bulacaktır. Uluslararası örgütlere dair bkz. *infra* dipnot: 6.

⁴ Bu konuda Uluslararası Adalet Divanınının 1948 tarihli *Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Tazminine Dair Danışma Görüşü*’nde “*Divanın görüşüne göre, Örgütün, oldukça geniş ölçüde uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmakla ve uluslararası düzlemde işlemde bulunma kapasitesiyle açıklanabilecek işlevleri ve hakları kullanıp yararlanabilmesi amaçlanmış ve gerçekte de (Örgüt bunları) kullanıp yararlanmaktadır*” şeklinde yapmış olduğu tespit bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bkz. “Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Cismanî Zararların Tazmini Danışma Görüşü”, *Advisory Opinion of 11 April 1949*, s. 179 via www.icj-cij.org/files/case-related/4/004-19490411-ADV-01-00-EN.pdf (son ziyaret tarihi: 25/11/18). Uluslararası örgütlerin uluslararası kişiliği olmadığı ve uluslararası hukuk kişisi sayılmadıklarına dair ender karşı görüşlerden biri için meselâ bkz. **Reuterward**, Reinhold: “The Legal Nature of International Organizations”, *Nordisk Tidsskrift International Ret*, vol. 49, 1989, s. 14-27.

edilen uluslararası örgütler için de geçerli olacağı ve düzenlemelerin bu yönlü de geliştirilmesi gerektiği bir gerçektir. Nitekim uluslararası hukuk yazınında konunun fazlaca olmasa da yabancı doktrin tarafından değerlendirildiği takip edilebilmektedir⁵. Oysa Türk hukuk doktrininde, en azından bizim rastladığımız, bu yönlü genel bir çalışma yoktur. Bu minvalde, bu kısa makaleyle, konunun Türk hukukunda ve hukuk insanlarına tanıtılması amaçlanmaktadır. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus, uluslararası örgütler hukuku gibi çok derin bir alanın parçasını teşkil eden bu özellikli konunun, bu kısa makalede her yönüyle ele alınamayacağına kabul edilmesi olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, bu makaleyle amaçlanan, uluslararası örgütler arasında ardılık konusunun en genel hatlarıyla Türk okuyucusuna ve hukuk dünyasına tanıtılması ve bununla yetinilmesidir.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA ARDILLIK MÜESSESESİNE KISA BİR BAKIŞ

Uluslararası örgütler⁶ bağlamında ardılık konusuna dair açıklamalara girişilmeden evvel devletlerin ardılığı müessesesinin kısaca değerlendirme altına alınması faydalı olacaktır⁷. Bu minvalde, *Grotius* Roma hukukundan,

⁵ Yabancı literatürde *Fitzmaurice* (1952); *Kiss* (1961), *Hahn* (1962, 1963/4, 1983), *Chiu* (1965), *O'Connell* (1967, 1970), *Mochi-Onory* (1967, 1968), *Verzijl* (1974), *Schermers* (1975, 1997), *Bettati* (1988), *Myers* (1993), *Torrecaudrada García-Lozano* (2005), *Schmalenbach* (2010), *Wessel* (2011) *Ingravallo* (2015) gibi yazarların doğrudan uluslararası örgütler arasındaki ardılığa dair eserlerinin bulunduğu takip edilmektedir. Bunun haricinde, genel “uluslararası örgütler” kitaplarında da (*Amerasinghe, Klabbers, Sand & Klein, Schermers & Blokker*) konuya dair spesifik bölümlerin veya açıklamaların yer aldığı fark edilmektedir. Bkz. “Bibliyografya”.

⁶ Uluslararası örgütler, doktrinde genelde unsurlara dayalı olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, yazarlar üç temel unsurdan bahsetmektedir. *Klabbers* “devletler arasında yaratılmış olmak”, “bir anlaşma temelinde olmak” ve “ayrı bir iradeye sahip organının bulunması” şeklinde bu üç unsuru sıralarken, benzer şekilde *Schermers* ve *Blokker* ise bu unsurları “uluslararası anlaşma”, “kendine ait iradesi olan en az bir organ” ve “uluslararası hukuk çerçevesinde oluşturulmuş olmak” şeklinde ifade etmiştir. Sırasıyla bkz. **Klabbers**, Jan: *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge, 2002, s. 7-13; **Schermers**, Henry G. & **Blokker**, Niels M.: *International Institutional Law: Unity within Diversity*, 6th Revised Edition, Leiden, 2018, s. 40-51. Bununla beraber, *Virally* ise “... bir örgüt, üyeleri arasında anlaşmayla kurulmuş, sürekli bir sistem veya organlar bütününe sahip ve görevi üyeleri arasında işbirliği yoluyla ortak çıkarlardan oluşan hedefleri takip olan devletler örgütü olarak tanımlanabilir” şeklinde bir tanıma yer vermiştir. Bkz. **Virally**, Michel: “Definition and Classification: A Legal Approach”, *International Social Science*, vol. 29/1, 1977, s. 59.

⁷ Uluslararası hukukta devletlerin ardılığı oldukça ayrıntısıyla ele alınan bir konuyu teşkil etmektedir. Meselâ bkz. **Castrén**, Erik: “On State Succession in Practice and Theory”,

Nordisk Tidsskrift International Ret, vol. 24, 1954, s. 55-75; **O'Connell**, Daniel Patrick, *The Law of State Succession*, Cambridge, 1956, özellikle s. 3-11; **Caflich**, Lucius C.: "The Law of State Succession: Theoretical Observations", *Netherlands International Law Review*, vol. 10/4, 1963, s. 337-366; **Linares**, Antonio: "La sucesión se estados", *Boletín de la academia de ciencias, políticos y sociales*, vol. 32/47, 1971, s. 73-82; **Verzijl**, Jan Hendrik Willem: *International Law in Historical Perspective: State Succession*, vol. VII, Leyden, 1974, s. 17-228; **Crawford**, James: "The Contribution of Professor D.P. O'Connell to the Discipline of International Law", *British Yearbook of International Law*, vol. 51, 1980, s. 3-47; **Szafarz**, Renata: "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", *Polish Yearbook of International Law*, vol. 10, 1980, s. 77-113; **Rembe**, Nasila S.: "The Vienna Convention on State Succession in Respect of Treaties: An African Perspective on Its Applicability and Limitations", *Comparative & International Law Journal of Southern Africa*, vol. 17, 1984, s. 131-143; **Cowger**, Alfred R. Jr.: "Rights and Obligations of Successor States: An Alternative Theory", *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 17/2, 1985, s. 285-314; **Bokor-Szegö**, Hanna: "Identity and Succession of States in Modern International Law", in *Questions of International Law: Hungarian Perspectives*, vol. 3, edited by Haratzsi, translated by Descény & Simon, Budapest, 1986, s. 15-41; **Fiedler**, Wilfried: "State Succession", *Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law*, vol. 10, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1987, s. 446-454; **Bernardez**, Santiago Torres: "Succession of States", in *International Law: Achievements and Prospects*, edited by Bedjaoui, Paris, 1991, s. 381-404; **Degan**, Vladimir-Djuro: "State Succession", *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 4, 1993, s. 130-193; **Müllerson**, Rein: "The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia", *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 42/3, 1993, s. 473-493; **Schachter**, Oscar: "State Succession: The Once and Future Law", *Virginia Journal of International Law*, vol. 33/2, 1993, s. 253-260; **Vagts**, Detlev F.: "State Succession: A Codifiers' View", *Virginia Journal of International Law*, vol. 33/2, 1993, s. 275-297; **Shaw**, Malcolm N.: "State Succession: Revisited", *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 5, 1994, s. 34-98; **Pazartzis**, Photini: "State Succession to Multilateral Treaties: Recent Developments", *Austrian Review of International & European Law*, vol. 3, 1998, s. 397-415; **Koskenniemi**, Martti: "Report of the Director of the English-Speaking Section of the Sector", in *La succession d'états: la codification à l'épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the Facts*, edited by Eisemann & Koskenniemi, The Hague, 2000, s. 65-132; **Eisemann**, Pierre Michel & **Koskenniemi**, Martti (eds.): *La succession d'états: la codification à l'épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the Facts*, The Hague, 2000; **Nogovitsyna**, Yulina: "An Alternative Look at State Succession", *Polish Yearbook of International Law*, vol. 26, 2002/3, s. 175-186; **Boczek**, Boleslaw Adam: *The A to Z of International Law*, Lanham, 2010, s. 128-139; **Teles**, Miguel Galvão: "State Succession and Treaty Survival between the Predecessor State and the Other State Party", *South African Yearbook of International Law*, vol. 36, 2011, s. 1-36; **Zimmermann**, Andreas: "State Succession in Treaties", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, November 2006 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1109> (son ziyaret tarihi: 01/07/17); **Zimmermann**, Andreas: "State Succession in Matters Other than Treaties", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2007 via

özellikle miras hükümlerinden etkilenerek bir devletin sona ermesi sonrasında, onun, mirasçısı konumundaki devlet veya devletlere geçeceğini ileri sürmüştür⁸. Bu bağlamda, devletlerin ardılığı uzun bir dönem önceki devletin hak ve yükümlülüklerinin toptan bir biçimde sonraki devleti de bağlaması şeklinde kabul edilmiştir⁹. Bugün artık terk edilen egemenin malı anlayışının bir sonucu olarak bir dönem devlet ülkesi üzerindeki sahiplik çerçevesinde şekillenerek miras hukukunun hükümlerinin tatbikinin söz konusu olduğu bu ardılık durumu *Bernardez* tarafından eleştirilmiştir¹⁰. Bu çerçevede, ardılık günümüzde sadece bir ülke üzerinde daimî egemenlik değişikliğine bağlı olarak belirli yetkilerin¹¹ devletler arasında el değiştirmesi olarak mütalâa edilmektedir¹². Bu çerçeveden bakıldığında, devletlerin ardılığı

<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1108> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).

⁸ Bkz. **Grotius**, Hugo: *De jure belli ac pais*, translated by Kelsey, Oxford, 1925, Kitap II Bölüm IX, s. 310-319, bilhassa paragraf XII s. 319 (Önceki bölümlerde uzun uzun miras hükümleri irdelenmiştir). Ayrıca bkz. **Keith**, Arthur Berriedale: *The Theory of State Succession with Special Reference to English and Colonial Law*, London, 1907, s. 2; **O'Connell**, 1956, s. 7 dipnot: 1; **Meray**, Seha L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt I, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 1960, s. 423; **Cafilisch**, s. 337; **Myers**, Patrick R.: *Succession between International Organizations*, London, 1993, s. 5.

⁹ Bkz. **Keith**, s. 1; **Hershey**, Amos S.: "The Succession of States", *American Journal of International Law*, vol. 5/2, 1911, s. 285.

¹⁰ Bkz. **Bernardez**, s. 383.

¹¹ Ardılığın konularına antlaşmalar, borçlar, mallar, arşivler, devletin iç örgütlenmesi, uluslararası örgütlere üyelik ve hattâ bireylere ilişkin vatandaşlık veya kazanılmış haklar gibi konular dâhildir. Bu konularda ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için genel olarak meselâ bkz. **O'Connell**, 1956, özellikle s. 50 vd.

¹² Nitekim gerek Devletlerin Antlaşmalara Ardılığına Dair Viyana Sözleşmesi m. 2/1(b) gerek 1983 tarihli Devletlerin Devlet Mallarına, Arşivlere ve Borçlara Ardılığı Viyana Sözleşmesi m. 2/1(a)'da ardılık müessesesine ilişkin şu şekilde bir tanım getirilmiştir: "ülkenin uluslararası ilişkilerine dair sorumluluğun bir devletten diğerine geçmesi". Sözleşmelere dair açıklamalar için bkz. *infra* dipnot: 19 ve 20. Ayrıca, bu konuda doktrinin görüşleri için bkz. **O'Connell**, 1956, s. 3; **Pazarıcı**, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 1999, s. 25. **Grotius**'un Roma miras hukuku hükümlerinden yola çıktığı düşünüldüğünde, günümüzde, devletlerin ardılığının gerçekten de iç hukuktan algılanandan farklı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Nitekim *Schwebel* 1980 yılında devletler ve uluslararası örgütler arasında veya uluslararası örgütlerin kendi aralarında bağıtladıkları antlaşmalara dair konuları bu konulara ilişkin İngiliz Sir Vallat'ın hazırladığı rapor çerçevesinde Uluslararası Hukuk Komisyonu bünyesinde değerlendirirken, açık bir biçimde, sözde devletlerin ardılığının iç hukukta anlaşıldığı anlamıyla ardılıkla çok az ortak noktası bulunduğu hususunun altını çizmiştir. Bkz. "Question of Treaties Concluded between States and International Organizations or between Two or More International Organizations", 1591st Meeting, Yearbook of International Law Commission, vol. I, 1980, s. 41 paragraf: 35. Ayrıca,

müessesesinin ülkesel düzeyde yasal bir boşluğun yaşanmaması adına ortaya atılmış olduğunu mütalâa etmek yanlış olmasa gerektir. Bu açılardan ele alındığında, uluslararası hukukun en karmaşık alanlarından birini teşkil eden devletlerin ardıllığı¹³ her daim karşılaşılan bir durum değildir; ancak belirli dönemlerde dalga dalga devletlerin parçalandığı ve/veya yeni devletlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir.¹⁴

Uluslararası hukukta devletlerin ardıllığı başka bazı durumlarla karıştırılmamalıdır. Bunlar, ne kadar köklü olursa olsun hükûmet veya siyasi rejim değişiklikleri¹⁵, basit ülke veya devlet adı değişiklikleri¹⁶ ile parçalanmalarda ortaya çıkan yeni devletler arasından birinin ardıl değil de önceki devletin devamını teşkil ettiği¹⁷ durumlardır. Bu üç temel durumda da ardıllık söz konusu değildir; dolayısıyla ardıllık kuralları uygulanmaz.

---

devlet ardıllığının dayanaklarını bu çerçevede üç temel dönem/anlayış çerçevesinde analiz eden *Bernardez*'e de bakılmalıdır. Bkz. **Bernardez**, s. 383-384.

¹³ Meselâ, bkz. **Bernardez**, s. 381. Hattâ, ardıllık o kadar karmaşık bir konu olarak uluslararası hukukta belirlemektedir ki, yargı organlarında bile devletlerin ardıllığının doğru değerlendirilemeyeceği gözlenmektedir. Meselâ Türkiye Cumhuriyeti'nin de müdahil olduğu ve Amsterdam Bölge Mahkemesinde görülen 1925 tarihli *Roselius and Co., v. Dr. Karsten Davası*'nda dâvacı Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın devamı niteliğini teşkil etmediğini ileri sürerken, Mahkeme "... her ne kadar Türkiye artık bir İmparatorluk değil de Cumhuriyet olsa ve Büyük Savaş'taki ülke kayıpları sebebiyle hacmi ciddi ölçüde azalmış olsa da, bu, Cumhuriyet'in İmparatorluk'un ardılı olmadığını düşündürmez. Ülkenin ana kısmını teşkil eden kalan kesim, Türkiye'yi kuran, farklı bir hükûmet şekli ve daha büyük hacmi olan devletin devamıdır ve kaybedilen topraklar hariç tüm hakları ve borçlarını muhafaza etmiştir" şeklinde bir tespitle bulunmuştur ki, *Marek* tarafından haklı olarak eleştirilmiş ve Mahkemenin ardıllık ile devam müesseselerini karıştırdığına değinilmiştir. Dâvanın ilgili bölümlerinin nakli ve bu konudaki değerlendirme için bkz. **Marek**, Krystna: Identity and Continuity of States in Public International Law, Genève, 1968, s. 17 (Bu örnek, hemen ilâve edilmelidir ki, Osmanlı Devleti ve Türkiye arasındaki ilişkide yazarın görüşlerini göstermek için verilmemiştir. Yazar, bu konudaki görüşlerini saklı tutar).

¹⁴ Bu konudaki görüş ve değerlendirmeler için meselâ bkz. **Müllerson**, s. 473.

¹⁵ Meselâ, 1979 yılında İran Şahı'nın devrilerek yerine İran İslâm Cumhuriyeti'nin kurulmasında olduğu gibi, rejim değişikliği ne kadar köklü olsa da ardıllık teşkil etmeyecektir. Bu konuda bir istisna olarak Bolşevik İhtilâli olarak gösterilse de bu durum bile doktrinde tartışmalıdır.

¹⁶ Meselâ, Dahomey'in Benin, Yukarı Volta'nın Burkina Faso, Burma veya Birmanya'nın Myanmar, Swaziland'ın Eswatini adını alması veya 2009 yılındaki Anayasa değişikliği ile Bolivya Devleti'nin resmî adının "Çokuluslu Bolivya Cumhuriyeti" olması gibi salt ülkeye veya devlete dair isim değişiklikleri ardıllık teşkil etmez. Farklı birtakım örnekler için bkz. **Ribbelink**, Olivier Menno: "On the Uniting of States in Respect of Treaties", Netherlands Yearbook of International Law, vol. 26, 1995, s. 152 dipnot: 52.

¹⁷ Tıpkı SSCB'nin dağılması sonrası Rusya Federasyonu'nun genel olarak uluslararası camiada kabul edilen statüsünde olduğu gibi devam niteliğini teşkil eden devletin

Ardıllık bağlamında uygulanacak kurallar uluslararası hukukta genelde önceden belli değildir. Ardılığa ilişkin bu bağlamda neredeyse yok denecek kadar az örf ve âdet kuralı olması bir yana¹⁸, bugüne kadar bağitlanan iki evrensel sözleşmeden ilki konumundaki 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalarına Ardılığın Sözlüşmesi¹⁹ az sayıda taraf devlet arasında yürürlükteyken, diğler sözleşme konumundaki 1983 tarihli Devlet Mallarına, Arşivlerine ve Borçlarına Ardıllık Vıyana Sözlüşmesi²⁰ ise henüz yürürlüğe girmiş bile değildir. Bu durum, uluslararası alanda ardılığa ilişkin kuralların tam manasıyla oluşmadığını göstermektedir. Hâlbuki ardıllık dönem dönem ciddi anlamda başvurulması ve gözetilmesi gereken bir alan olarak belirlemektedir. Bu durumda da ardıllık sorununu somut olarak yaşayan ilgili devletler kendi aralarında konuyu düzenlemek suretiyle aralarındaki ardılığa ilişkin hususlara bu şekilde yön vermiş olmaktadır²¹.

durumu ardılığa yol açmayacaktır. Ardıllık ve devam müesseseleri arasındaki farklara ilişkin temel olarak bkz. **Marek**, özellikle s. 9-14.

¹⁸ Bu konuda verilebilecek en önemli örneklerden biri, 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi'nin 12'inci maddesinde de yer alan ülkesel rejime dair antlaşmaların ardılıktan etkilenmeyeceği hükmünün uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil ettiğinin Uluslararası Adalet Divanı tarafından da 1997 tarihli *Gabçikovo-Nagyvaros Projesine Dair Dâva*'da açıkça teyit edilmiş olmasıdır. Bkz. "Case Concerning the Gabçikovo-Nagyvaros Project (*Hungary/Slovakia*)", Judgment of 25 September 1995, s. 72 paragraf: 123 via <https://icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf> (son ziyaret tarihi: 23/10/16). Benzer şekilde, 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi'nin 11'inci maddesinde de yer verilen sınırlara ilişkin antlaşmaların ardılıktan etkilenmeyeceği düzenlemesinin de doktrinde *haklı olarak* örf ve âdet kuralı teşkil ettiğinin kabul edildiği gözlenmektedir. Meselâ, bkz. **Szafarz**, s. 84; **Degan**, s. 137-138; **Pazarci**, 1999, s. 28; **Teles**, s. 7 ve 30; **Sur**, Melda: Uluslararası Hukukun Esasları, Gözden Geçirilmiş 14. Baskı, İstanbul 2020, s. 156 ve 158. Sınır anlaşmalarına dair devlet uygulamalarına ilişkin meselâ bkz. **O'Connell**, 1956, s. 50-51.

¹⁹ 23 Ağustos 1978 tarihinde imzalanarak 6 Kasım 1996 tarihinde yürürlüğe giren 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi'ne bugün sadece 23 devlet taraf konumundadır. Türkiye ise, anılan bu Sözlüşme'ye taraf değildir. 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi'nin resmî metni için bkz. "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties", United Nations-Treaty Series, vol. 1946, no: 33356, 1996, s. 3-187.

²⁰ 8 Nisan 1983 tarihinde imzalanan 1983 tarihli *Devletlerin Devlet Mallarına, Arşivlere ve Borçlarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi*'ni günümüzde sadece yedi devlet (Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Liberya, Slovenya, Ukrayna) onaylamıştır. 1983 tarihli Devletlerin Devlet Mallarına, Arşivlere ve Borçlarına Ardılığın Vıyana Sözlüşmesi'nin resmî metni için bkz. "Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts" via https://treaties.un.org/doc/Treaties/1983/04/19830408%2008-18%20AM/Ch_III_12p.pdf (son ziyaret tarihi: 20/06/19).

²¹ Meselâ Yugoslavya'nın dağılması sonrası beş devlet 2001 tarihli Ardıllık Konularına Dair Anlaşma'yı imzalamışken, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 1991 ilâ 1993 yılları

II. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER ARASINDAKİ ARDILLIK

Uluslararası örgütlerin uluslararası hukukta kişiliklerinin tanınması, uluslararası hukuk müesseselerinden onların da yararlanması sonucunu doğurmuştur. Ardıllık hukuku da bunlardan biri konumundadır. Ardıllık müessesesinin de, bu minvalde ele alındığında, bu yeni uluslararası hukuk kişisi için uyarlanması gereği doğmuştur. Bu kapsamda, bu bölümde uluslararası örgütler arasındaki ardıllığın anatomisini çıkarmak adına bu nitelikteki ardıllığın tanımı, nasıl veya hangi durumlarda ortaya çıktığı, hangi durumların uluslararası örgütler arasında ardıllık sayılmayacağı, uluslararası ardıllığın hukukî kapsamı gibi temel hususlar ele alınıp kısaca analiz edilmeye çalışılacaktır.

A. Uluslararası Örgütler Arasında Ardıllık Tanımı

Uluslararası örgütler arasında ardıllık, en basit hâliyle, işlevlerin bir örgütten diğerine aktarımı olarak tanımlanabilir²². Benzer şekilde, *Myers*, örgütler arasındaki ardıllığın temel unsurunu uluslararası örgütler arasında hakların ve yükümlülüklerin aktarılması olarak belirlemişken, bu müessesenin tarifini de bu bağlamda işlevlerinin ve onların talî hak ve yükümlülüklerinin bir örgütten diğerine aktarımı olarak dile getirmiştir²³. Uluslararası

---

arasında ardıl devletler (ve Rusya Federasyonu-devam niteliğinde) ardıllık sorunlarının çözümü de dâhil birçok konuyu ele alan bir dizi anlaşma akdetmişlerdir. Çekoslovakya'nın ise, dağılmadan önce belirli konularda ardılığa dair Anayasal değişikliklere gittiği belirtilmektedir. Bu hususlara dair açıklamalar için meselâ bkz. **Çamyamaç**, Anıl: "Uluslararası Hukukta Elçilik Binalarına Dair Bazı Teknik Konular Üzerine Bir İnceleme", *Terazi (Aylık Hukuk Dergisi)*, Cilt: 13 Sayı: 145, 2018, s. 86-88; **Sur**, s. 160-161.

²² Bkz. **Schmalenbach**, Kirsten: "International Organizations or Institutions, Succession", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 paragraf: 1 via www.mpepil.com (son ziyaret tarihi: 25/10/11).

²³ Bkz. **Myers**, 1993, s. 7 ve 12. Ayrıca, bkz. **Mochi-Onory**, Andrea G.: "The Nature of Succession between International Organizations: Functions and Treaties", *Revue hellénique de droit international*, vol. 21, 1968, s. 35; **Amerasinghe**, Chattharanjan F.: *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, 2nd Edition, Cambridge, 2005, s. 473. Öte yandan, **Schermers** uluslararası örgütler arasında ardılığa dair açık bir tarif ortaya koymazken, uluslararası örgütler bünyesinde tasfiyenin oldukça nadir olduğuna dikkat çekerek; bu durumun gerçekleşmesi hâlinde de ardıl olarak onun yerine başka bir örgütün yaratılacağına vurgu yapmıştır. Bkz. **Schermers**, Henry G.: "Succession of States and International Organizations", *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 6, 1975, s. 117. Bununla beraber, esas ilginç olanı, yazarın, uluslararası örgütler arasındaki ardıllık durumuyla birlikte uluslararası örgütlerin bir biçimde katıldığı diğer ardıllık durumlarına da dikkat çekmesi olmuştur. Bu minvalde, üye devletlerden uluslararası örgütlere yetki aktarımının da bir ardıllık durumu olduğuna

örgütler, ilke olarak, devletlerin, işbirliğine ihtiyaç duydukları konularda faaliyet göstermeleri için yine devletlerin ortak iradeleriyle kurulmuştur. Dolayısıyla, bir örgütün sonlanmasına rağmen, işlevlerine ihtiyaç duyulması durumunda, kuşkusuz, yerine yenisi geçecektir. Böylelikle, örgütler arasındaki ardılığın işlevsel devamlılık olarak da adlandırılabilmesi ki, bu alanda ardılık müessesesine örgütlerin üstlendikleri işlevlerde herhangi bir hukukî boşluğun önüne geçilmesi amacıyla gerek duyulduğu rahatlıkla mütalâa edilebilecektir. Nitekim uluslararası hukuk doktrininde devletlerin ardılığının ülkesel anlamda yasal bir boşluk yaşanmasının önüne geçilmesi rolüyle tarif edildiği, uluslararası örgütler arasındaki ardılığın da örgütün gördüğü işlevler çerçevesinde yasal bir boşluğun oluşmaması amacıyla izah edildiği gözlenmektedir²⁴.

Bu denli önemli bir amaç çerçevesinde yerini bulan uluslararası örgütler arasındaki ardılığın ise, bir müessese olarak uluslararası hukukta varlığının tartışılabilmesine dahi şahit olunmaktadır²⁵. Bu çerçevede, Uluslararası Hukuk Komisyonu ardılık konusunu gündemine dâhil ederken önceleri bu ajandada uluslararası örgütler arasındaki ardılık konusuna da yer vermiş; ancak sonradan uluslararası örgütler arasında ardılık olamayacağını da iddia ederek bu tutumunu değiştirmiştir²⁶. Oysa uluslararası içtihat ve doktrinde

---

işaret eden Schermers, bunlara bir de bir örgütten de üye devlete veya devletlere işlev aktarımı olabileceği ve bunun da ardılık kapsamında değerlendirilebileceğini ilâve etmiştir. Bkz. *ibid.*, s. 112-119.

²⁴ Bkz. **O'Connell**, Daniel Patrick: *International Law*, vol. I, 2nd Edition, London, 1970, s. 397; **Mochi-Onory**, s. 36-37 (*Mochi-Onory*, devletlerin ardılığında ülke ve egemenlik unsurlarının temel rol oynadığını, uluslararası örgütler arası ardılığa ise bunların yerini sırasıyla işlevin ve salâhiyetin aldığı ifade etmiştir); **Myers**, 1993, s. 10-11; **Schmalenbach**, paragraf: 1.

²⁵ Esasen bu şaşılacak bir durum değildir. Devletlerin ardılığının bile zamanında tartışıldığı ve hattâ bazı yazarlar tarafından kabul edilmediği aktarılmaktadır. Konuya ilişkin meselâ bkz. **Hershey**, s. 296 dipnot: 25.

²⁶ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Myers**, 1993, s. 1. Öte yandan, 1978 tarihli Sözleşmeye dair 1984 yılında bir inceleme yazan **Rembe** de, uluslararası alanda ardılığın gelişimine dair tespitlere de yer vermiştir. Bu çerçevede, 1960'larda Uluslararası Hukuk Komisyonunun ardılığa ilişkin konular üçlü bir ayrıma tâbi kıldığını ifade ederek bunları antlaşmalar bağlamında devletlerin ardılığın, antlaşmalar dışı konularda devletlerin ardılığın ve uluslararası örgütlere üyeliğe ilişkin ardılık olarak sıralamıştır. Yazar müteakip açıklamalarında ise, 1978 tarihli Sözleşme sonrasında sırada iki sözleşmenin daha olduğunu belirterek bunları da antlaşma dışı konularda ardılık ve uluslararası örgütlerin ardılığın (*succession of international organisations*) olarak ortaya koymuştur. Bkz. **Rembe**, s. 132 ve 143. Öte yandan, Uluslararası Hukuk Komisyonunun Nihai Taslak'ını irdeleyen **Schermers** ise, uluslararası örgütlerin taslak dışında bırakıldığına dair ifadenin, eğer devletler arasındaki gibi bir ardılığın olmayacağına dair bir

örgütler arasında ardıllığın olacağına açıkça kabul edildiği gözlenmektedir. Nitekim 1971 tarihli *Namibya'da Güney Afrika'nın Devam Eden Varlığının Devletler İçin Hukukî Sonuçlarına İlişkin Danışma Görüşü*'nde Uluslararası Adalet Divanı Birleşmiş Milletlerin, en azından söz konusu bu Görüş'te ele alınan işlev açısından Milletler Cemiyetinin ardılı olduğunu açıkça ortaya koymuştur²⁷. Ötesinde, bir yanda doktrinde konunun tanınarak ayrıntılı şekilde ele alınması söz konusuysen, diğer yanda konuya dair fiilî örneklerin de var olduğu gözden kaçırılmamalıdır²⁸. İlâve edilmelidir ki, uluslararası örgütler arasında ardıllığın olmayacağı şeklinde bir sonuca ulaşmak veya basit bir biçimde bu şekilde bir ardıllık durumunu reddetmek için yeterli hukukî dayanak da bulunmamaktadır.

B. Uluslararası Örgütler Arasında Ardıllığın Ortaya Çıktığı Durumlar

Uluslararası örgütler arasında ardıllık çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Ancak, bunun için, temel olarak, öncelikle bir uluslararası örgütün tamamen veya kısmen ortadan kalkması gerekmektedir²⁹. Bu çeşitli şekillerde gerçek-

---

tespitse; bunun katı bir tutum teşkil ettiğini ve konuya dair yararlı olmayacağını açıkça dile getirmiştir. Bkz. **Schermers**, 1975, s. 111. Müteakip açıklamalarında yazar sarıh bir biçimde uluslararası örgütler arasında ardıllığın da Uluslararası Hukuk Komisyonu Nihai Taslak'ında yer almadığını aktarmış; sözü edilen ardıllığın devletler arasındaki ardılıktan farklı olduğuna dikkat çekmiş ancak bununla birlikte yine de konuya önem atfedilmesinin zaruretine işaret etmiştir. Bkz. *ibid.*, s. 118.

²⁷ Bkz. "Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia", Advisory Opinion of 21 June 1971, s. 49 paragraf: 102. Bunun yanı sıra, meselâ hâkim *Alvarez* 1950 tarihli Danışma Görüşü'ne dair yazmış olduğu karşı oy yazısında, geleneksel uluslararası hukukun, devletlerin ardıllığı sorunuyla ilgilenirken, uluslararası organların veya uluslararası kuruluşların ardıllığıyla ilgilenmediğini, çünkü bunların yeni sorunlar olduğunu ve mutlaka da yeni uluslararası hukuk ruhuna göre ele alınmaları gerektiğini bildirmiştir. Bkz. "*Dissenting Opinion of Judge Alvarez*", 1950, s. 181 via <https://icj-cij.org/public/files/case-related/10/010-19500711-ADV-01-03-EN.pdf> (son ziyaret tarihi: 05/11/21). Gerek 1950 tarihli Danışma Görüşü, gerek *Alvarez*'in karşı görüşüne dair genel değerlendirmeler için bkz. **Fitzmaurice**, Gerald Gray: "The Law and Procedure of the International Court of Justice: International Organizations and Tribunals", *British Yearbook of International Law*, vol. 29, 1952, s. 8-10.

²⁸ Doktrin için bkz. *supra* dipnot: 5. Örneklere dair müteakip bölümdeki ayrıntılı açıklamalara bakılabilir.

²⁹ Tabii her zaman uluslararası örgüt ortadan kalkmamakta, bazı durumlarda sadece belirli işlevler bir başka örgüte devredilmektedir. Bazı durumlarda ise, katılma söz konusudur ve katılan örgütün katılınan örgütün bir organı, bir birimi olarak varlığını sürdürdüğü gözlenmektedir. Yine, ortadan kalkma durumunda dahi ardıl olunan örgütün birçok durumda varlığını kısa süreli de olsa sürdürdüğü görülmektedir. Daha açık ifadeyle,

leşebilecektir. Ancak burada kilit nokta, uluslararası örgütlerin ardıllığına yol açan tüm durumlarda üye devletlerin iradesinin asıl olması ve belirleyici rolü oynamasıdır.

1950 tarihli Danışma Görüşü kapsamında karşı oy kullanan hâkimlerden *Alvarez* uluslararası örgütler arasında ardıllık konusunun üç şekilde gelişebileceğini ifade etmiştir. Bu minvalde, *Alvarez*'e göre bir örgütün sona ermesi ancak yerine bir başka örgütün geçmemesi durumudur. Üç durum belirleyen *Alvarez* bu bağlamda ilk durumu yerine herhangi bir uluslararası örgüt kurulmaksızın bir uluslararası örgütün sonlanması olarak belirlemiştir ki, bu durumda dahi belirli işlevlerin devam edeceğini ileri sürmüştür. İkinci durumu ortadan kalkan örgütün yerine onun yerine geçeceği açıkça düzenlenmeden yeni bir örgüt yaratılması olarak aktarmıştır ki, bu durumda da işlevler devam edecektir. Üçüncü durumda ise, önceki örgütün ardıllığını alan örgütün benzer kurumlar yaratarak ve ardıllık koşullarını da ortaya koyarak ortadan kalkmasıdır ki, bu durumda da o koşullar çerçevesinde ardıllık söz konusu olup işlevler devam edecektir³⁰. O dönemde konuya dair nadir de olsa eserlerin verildiği görülmektedir. Bu minvalde, 1960'ların başında konuya ilişkin ilk eserlerden birini ortaya koyan *Hahn* ise, kanımızca, ilgili ardıllığın hukukî dayanakları çerçevesinde genel bir ayırım yapmak suretiyle başlıklar oluşturarak konuyu ele almış³¹ ve bu çerçevede sözleşme esaslı ardıllık başlığı altında üç temel ayrıma gitmiştir: “İkame” (*substitution*), “birleşme” (*merger*), “devir” (*transfer*)³². O dönemde konuya dair bir diğer eseri veren *Chiu* ise örgütler arasında oluşabilecek ardıllığın “anayasanın/kurucu antlaşmanın değiştirilmesi” (*changes in constitution*), “bütünleşme” (*integration*), “ayrılma” (*separation*) ve “dağılma” (*dissolution*) şekillerinde dört farklı yolla gerçekleşebileceğini ifade etmiştir³³. Ancak değerlendirildiğinde, günümüzün ihtiyaçları ve karmaşık dü-

kısa süre için de olsa, aynı anda hem ardıl olan hem ardıl olunan örgütlerin beraberce var oldukları vâkidir.

³⁰ Bkz. “Dissenting Opinion of Mr. Alvarez”, *supra* dipnot: 27, s. 181-182.

³¹ *Hahn* örgütler arasındaki ardıllık çerçevesinde bu konuda “sözleşmeye dayalı ardıllık” (*conventional succession*), “otomatik ardıllık” (*automatic succession*), “kurucu uyarılma” (*constitutional adaptation*) ve “idarî uyarılma” (*administrative adaptation*) şeklinde dört ana başlık oluşturmuştur. Bkz. *Hahn*, Hugo J.: “Continuity in the Law of International Organization”, *Duke Law Journal*, vol. 1962, 1962, s. 382-383.

³² Bkz. *ibid.*

³³ Bkz. *Chiu*, Hungdah: “Succession in International Organisations”, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 14/1, 1965, s. 84-92. *Chiu*'nun sınıflandırmasına bir ek yapan *Mochi-Onory* hâlihazırda yeni benzer bir örgütün kurulmamış olması, yenisinin kurulmayacak olması veya yeni örgütün işlevleri üstlenmemesi gibi sebeplerle herhangi

zenlemeleri ile uluslararası örgütlerin çoğalıp farklılaşmasının konuya dair ayrımların daha da çeşitlenmesine yol açtığı fark edilmektedir. Nitekim doktrinde çağdaş anlamda ele alındığında uluslararası örgütler arasındaki ardıllıkta temelde beş değişik duruma yer verildiği görülmektedir. Bu çerçevede, *Myers* örgütler arasındaki ardıllık durumlarını “yerine geçme” (*replacement*), “içine alma” (*absorption*), “birleşme” (*merger*), “ayrılma” (*separation*) ve “bütünleşme/entegrasyon” (*integration*) şeklinde ayırmışken, *Schmalenbach* ise paralel biçimde “dağılma ve yerine geçme” (*dissolution and replacement*), “işlevsel rasyonelleştirme” (*functional rationalization*), “birleşme/katılma” (*merger*), “bütünleşme” (*integration*) ve “ayrılma” (*separation*) olarak sıralamıştır³⁴.

Yerine geçme veya yukarıda da belirtildiği üzere bazı yazarlar tarafından dağılma³⁵ diye de adlandırılan örgütler arasındaki ardıllık durumunda, adının da açık ettiği üzere, bir örgütün dağılması ve onun yerine bir başka örgütün geçmesi söz konusu olmaktadır. Uluslararası bir örgütün dağılması, ilke olarak, organlarınca oybirliğiyle alınan bir karar vesilesiyle, üye devletlerin rızasıyla veya sadece kullanılmayarak, yâni âtil hâle getirilmek suretiyle³⁶ üç değişik şekilde söz konusu olabilecektir³⁷. Hangi usülle olursa olsun bir örgüt son bulduğunda, onun işlevlerini üstlenerek yerine getirmeye başlayan örgüt için genel olarak onun yerine geçtiği, daha açık ifadesiyle

---

bir ardıllık durumu oluşmaksızın bir örgütün işlevlerinin tamamının veya bir kısmının tükenmiş olması durumundan da bahsetmektedir. Bkz. **Mochi-Onory**, s. 41 dipnot: 9 (Dipnotun başlangıç sayfası 40'tır).

³⁴ Sırasıyla bkz. **Myers**, 1993, s. 16-36; **Schmalenbach**, paragraf: 4-9.

³⁵ Hemen ilâve etmek gerekir ki, bir uluslararası örgütün ardıllık olmadan dağılması uluslararası hukukta ender rastlanılan bir durum olarak nitelendirilirken, bunun nedeni basit bir biçimde örgütün üstlendiği işleve devletler tarafından ihtiyaç duyulmaması olarak gösterilmektedir. Bu çerçevede, ardıllık olmaksızın dağılan uluslararası örnekler arasında ilk akıllara gelenler, şüphesiz, Varşova Paketi veya COMECON olmaktadır. Bu konuda ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Sands, Philippe & Klein, Pierre**: *Bowett's Law of International Institutions*, 5th Edition, London, 2001, s. 526 paragraf: 15-109; **Klabbers**, s. 320. Benzer olarak bkz. **Ingravallo, Ivan**: “Handle with Care! The Succession between International Organizations”, in *Evolutions in the Law of International Organizations*, edited by Virzo & Ingravallo, Leiden, 2015, s. 455.

³⁶ Bu konuda verilebilecek en belirgin örneklerden biri Elbe ve Oder Uluslararası Komisyonları olmaktadır. Almanya 15 Kasım 1936 tarihinde her iki Komisyondan da çekildiğini bildirmiştir. Bu bildirim Çekoslovakya, Fransa ve İngiltere tarafından protesto edilmiş olmasına rağmen her iki nehrin de ağırlıklı olarak Alman topraklarında konumlanmış olmasından ötürü o tarihten itibaren hiçbir faaliyette bulunulamamış; ilgili Komisyonlar açıkça sonlandırılmasa da faaliyetlerinin sonlanmasıyla kendiliklerinden sonlanmışlardır. Bkz. **Schermers & Blokker**, s. 1106.

³⁷ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 4.

onun ardılı olduğu kabul edilmektedir. Yerine geçme durumunda, ya tek bir örgüt eski örgütün işlevlerini tamamen ikame edebilir ya da birden fazla örgüt ardılı olunan önceki örgütün işlevlerini bölüşerek bu işlevleri paylaşmış olabilir. İlk duruma örnek³⁸ olarak doktrinde “Uluslararası Tarım Enstitüsü” (*International Institute of Agriculture*) yerine geçen “Gıda ve Tarım Örgütü” (*Food and Agriculture Organization/FAO*)³⁹, “Afrika Birliği Örgütü” (*Organization of African Unity/OAU*) yerine geçen “Afrika Birliği” (*African Union/AU*) gösterilirken⁴⁰, birden fazla örgütün işlevleri paylaşarak önceki örgütün yerine geçtiği duruma tipik örnek olarak Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Ajansı (*United Nations Relief and Rehabilitation Agency/UNRRA*) ve onun işlevlerini bölüşerek üstlenmiş olan Dünya Sağlık Örgütü, Tarım ve Gıda Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (*United Nations Children’s Fund/UNICEF*)⁴¹ verilebilecektir. Bu alandaki diğer örnekler arasında Milletler Cemiyetinin (*League of Nations*) işlevlerini üstlenmiş olan Birleşmiş Milletler (*United Nations*)⁴², Uluslararası Hava Seyrü-

³⁸ Günümüzde tamamen ortadan kalkmış Doğu Afrika Topluluğu (*East African Community*) 1961 yılında kurulmuş olan Doğu Afrika Ortak Hizmetler Örgütününün (*East African Common Services Organization*) yerini almıştır. Bkz. **Myers**, 1993, s. 25-26. Doğu Afrika Topluluğu ve onun öncesinde mevcut Doğu Afrika Ortak Hizmetler Örgütü hakkında daha ayrıntılı açıklama ve değerlendirme için bkz. **Delupis**, di Ingrid Doimi: *The East African Community and Common Market*, London, 1970, özellikle s. 42-56.

³⁹ Bkz. **Chiu**, s. 89; **Myers**, 1993, s. 19-22; **Schmalenbach**, paragraf: 4; **Ingravallo**, s. 456.

⁴⁰ Bkz. “*About the African Union*” via <https://au.int/en/overview> (son ziyaret tarihi: 05/11/21). Ayrıca, bkz. **Maluwa**, Tijana: “From the Organisation of African Unity to the African Union: Rethinking the Framework for Inter-State Cooperation in Africa in the Era of Globalisation”, *University of Botswana Law Journal*, vol. 5/6, 2007, s. 31-32; **Schmalenbach**, paragraf: 4. Buna karşılık, doktrinde bazı yazarlar Afrika Birliği Örgütünden Afrika Birliğine geçişi yeniden bir örgütlenme olarak kabul edip ardıllık olarak nitelendirmemektedir. Bkz. **Ingravallo**, s. 461.

⁴¹ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 4. Ayrıca, bkz. **Hahn**, 1962 (I), s. 393-396; **Chiu**, s. 90-91; **Schermers**, 1975, s. 119. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Ajansının son bulmasına ve işlev ve diğer unsurlarının anılan diğer örgütlere geçmesine dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Berkov**, Robert: *The World Health Organization: A Study in Decentralized International Administration*, Genève, 1957, s. 48-49; **Goodman**, Neville M.: *International Health Organization*, 2nd Edition, Aylesbury, 1971, s.138-149, özellikle s. 147-149.

⁴² Milletler Cemiyetinin dağılması ve sonrasında işlevleri başta olmak üzere birçok unsurunun Birleşmiş Milletlere devrine dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **McKinnon Wood**, H.: “The Dissolution of the League of Nations”, *British Yearbook of International Law*, vol. 23, 1946, s. 317-323; **Myers**, Denys P.: “Liquidation of League of Nations Functions”, *American Journal of International Law*, vol. 42/2, 1948, s. 320-354.

sefer Komisyonunun (*International Commission for Air Navigation*) işlevlerini üstlenen Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (*International Civil Aviation Organization/ICAO*)⁴³, Uluslararası Hijyen Bürosunun (*Office international d'hygiène*) işlevlerini üstlenmiş olan Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization/WHO*), Uluslararası Fikrî İş Birliği Enstitüsünün (*International Institute of Intellectual Co-Operation*) işlevlerini üstlenen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO*) sayılabilir⁴⁴.

Uluslararası örgütler arasında ardılıklıta “içine alma” veya “bütünleşme” olarak adlandırılan durum ise, bir uluslararası örgüt hukukî kimliği daha güçlü olan bir başka örgüt içinde kaybolduğunda ortaya çıkmaktadır⁴⁵. *Myers*, örgütler arasında vuku bulan bu tür ardılıklıta bütünleşen örgütlerin faaliyetleri ve sorumlulukları arasında belirgin bir orantısızlığın bulunmasına dayandırmaktadır⁴⁶. Bu konuda bilinen en önemli örnekler arasında Dünya Sağlık Örgütü ile Mayıs 1946 tarihinde bütünleşme anlaşması imzalayan Pan Amerikan Sağlık Örgütü (*Pan American Health Organization*) gelmektedir. Bu iki örgüt arasında imzalanan söz konusu anlaşma ile doktrin, Pan Amerikan Sağlık Örgütünün Bürosunun Dünya Sağlık Örgütünün bölgesel ofisi olarak hizmet görmeye devam ettiğini belirtirken, fiiliyatta ise Dünya Sağlık Örgütünün kimliğini muhafaza ederken Pan Amerikan Sağlık Örgütünün de aynı zamanda halefi olarak hareket etmekte olduğunun altı çizmiştir⁴⁷. Diğer bilinen bir örnek ise, Eğitim Uluslararası Bürosunun Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ile bütünleşmesidir. İki örgüt arasında bağitlanan anlaşmaya göre Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün Eğitim Uluslararası Bürosunun bir yanda tüm işlevlerini ve

⁴³ Bu iki Örgüt ve aralarındaki etkileşim ve gelişim hakkında ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Bal**, Ali: Uluslararası Hava Hukuku: Hava Sahasının Hukukî Rejimi, Ankara 2019, s. 81-124.

⁴⁴ Bkz. **Chiu**, s. 89-90; **Myers**, 1993, s. 16-19 ve s. 22-25. Öte yandan, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı ile Uluslararası Adalet Divanı arasındaki ilişki de yine bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bkz. **Chiu**, s. 90; **Mochi-Onory**, s. 46. Bu ilişkiye dair daha ayrıntılı değerlendirme ve açıklamalar için bkz. **Hudson**, Manley O.: “The Succession of the International Court of Justice to the Permanent Court of International Justice”, *American Journal of International Law*, vol. 51/3, 1957, s. 569-573; **Meray**, Seha L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt II, Ankara, 349-354, özellikle s. 352-353; **Pazarıcı**, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara 2016, s. 52.

⁴⁵ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 8.

⁴⁶ Bkz. **Myers**, 1993, s. 26.

⁴⁷ Bkz. **Chiu**, s. 88; **Schmalenbach**, paragraf: 8. Ayrıca, bkz. **Berkov**, s. 43.

tasfiye sonrası kalan malvarlığını üstlenmesi diğer yanda sorumluluklarına dair bir çözüme gidilmesi sonucu 1 Ocak 1969 tarihi itibarıyla Büro Örgütün bir alt organı hâline getirilmiş olmaktadır⁴⁸. Bu ardılık durumuna ilişkin verilebilecek bir başka örnek ise, Uluslararası Patent Enstitüsünün (*International Patent Institute*) Avrupa Patent Örgütü (*European Patent Organization*) ile bütünleşmesinde görülmektedir⁴⁹.

Uluslararası örgütler arasında ardılığın görülebileceği diğer bir durum birleşmedir. Bu itibarla, iki örgütün birleşmesi, *Schmalenbach* tarafından en az iki örgütün uluslararası hukukta yeni bir kişi yaratmak için dağılması olarak tarif edilmektedir⁵⁰. *Myers* ise birleşmenin önceki iki durumdan farkını, bir yanda birleşen örgütlerin farklı işlev ve yetkileri olmasına karşılık birbirine oldukça yakın alanlarda faaliyet göstermelerine; diğer yanda birleşen konumundaki iki veya daha fazla dağılmış örgütün, esasta her bir önceki örgütten unsurları bünyesinde barındıran tek bir yeni örgüte dönüşmüş olmasına bağlamıştır⁵¹. Bu konuda en fazla bilinen örnek, şüphesiz, Avrupa Uzay Araştırmaları Örgütü (*European Space Research Organization*) ile Avrupa Uzay Aracı Fırlatıcılarının Geliştirilmesi ve İnşası Örgütünün (*European Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers*) işlevlerinin 1975 yılında kurulan Avrupa Uzay Ajansına (*European Space Agency*) geçmesidir⁵². Bir diğer örnek Afrika ve Malgaş Ekonomik İşbirliği Örgütü (*African and Malagasy Organization for Economic Cooperation*) ile Afrika ve Malgaş Devletleri Birliğinin (*Union of African and Malagasy States*) Afrika Malgaş Ortak Teşkilâtını (*African and Malagasy Common Organization*)⁵³ kurmak adına birleşmeleridir⁵⁴. Konuya

⁴⁸ Bkz. *Myers*, 1993, s. 27; *Schmalenbach*, paragraf: 8.

⁴⁹ Bkz. *Myers*, 1993, s. 27-28.

⁵⁰ Bkz. *Schmalenbach*, paragraf: 7.

⁵¹ Bkz. *Myers*, 1993, s. 28.

⁵² 1975 tarihli Avrupa Uzay Ajansı Kurulmasına Dair Sözleşme'nin 21'nci maddesi ikinci fıkrasında ilgili bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte anılan diğer iki örgütün kurucu antlaşmalarının sonlanacağı açıkça düzenlenmiştir. Bkz. "Convention on the Establishment of a European Space Agency", UK Treaty Series, no: 31, 1981 via [https://download.esa.int/docs/LEX-L/ESA-Ratification-acts/United_Kingdom_\(28_Mar_1978\).pdf](https://download.esa.int/docs/LEX-L/ESA-Ratification-acts/United_Kingdom_(28_Mar_1978).pdf) (son ziyaret tarihi: 06/11/21). Hemen ilâve edilmelidir ki, 1975 tarihli Avrupa Uzay Ajansı Kurulmasına Dair Sözleşme 30 Ekim 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Konu hakkında ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. *Myers*, 1993, s. 28-29; *Schmalenbach*, paragraf: 7; *Schermers & Blokker*, s. 1098.

⁵³ Afrika Malgaş Ortak Teşkilâtına üye devletler 1985 yılında Örgütün dağılması kararı almışlar ve o yıl Örgüt dağılmıştır. Bkz. *Schiavone*, Giuseppe: *International Organizations: A Dictionary and Directory*, 7th Edition, New York, 2008, s. 15.

⁵⁴ Bkz. *Myers*, 1993, s. 29-31.

dair eski örneklerden birini ise, Uluslararası Telgraf Birliği (*International Telegraph Union*) ile Uluslararası Radyo Telgraf Birliğinin (*International Radiotelegraph Union*) 1934 yılında birleştirilmesiyle doğan Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (*International Telecommunication Union/ITU*) teşkil etmektedir⁵⁵.

Örgütler arasında ardıllığın ortaya çıkabileceği dördüncü bir durum ise ayrılma olarak tespit edilebilir. Bu ardıllık durumunda, bir uluslararası örgüt içindeki alt organın, bağımsız bir örgüt hâline gelmesi söz konusudur⁵⁶. Ayrılmaya ilişkin ardıllıkla ilgili en önemli örneklerden biri Birleşmiş Milletler Sinaî Kalkınma Örgütünün (*United Nations Industrial Development Organization*) Birleşmiş Milletlerden ayrılması olarak gösterilebilir⁵⁷. Doktrinde konuya ilişkin verilen diğer bir örnek Arap Birliği Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütünün (*Arab League of Educational, Cultural and Scientific Organization*) Arap Birliğinden (*League of Arab States*) ayrılmasıdır⁵⁸. Hemen ilâve edilmelidir ki, Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization*) ile Milletler Cemiyeti arasındaki ilişkinin, bu çerçevede ayrılmaya ilişkin bir ardıllık örneği teşkil edip etmemesi durumu doktrinde oldukça tartışmalıdır⁵⁹.

Uluslararası örgütler arası ardıllığa dair bir başka durum ise, bazı yazarların işlevsel rasyonalite, bazılarının ise belirli işlevlerin nakli biçiminde adlandırdıkları durumdur. Bu tür ardıllık durumu, en basit hâliyle, en az iki örgütün belirli işlevlerinin paralel olması durumunda ilgili belirli işlevlerin bir örgütten diğerine geçmesi olarak ifade edilebilir⁶⁰. Burada önemli olan işlevleri bir başkasına geçen örgütün hukukî kişiliğini kaybetmemesidir. Bu konudaki en fazla zikredilen örnek Batı Avrupa Birliğinin (*Western European Union*) sosyal ve kültürel işlevlerinin Avrupa Konseyine (*Council of Europe*) geçmesidir⁶¹. Bu ardıllık durumuna diğer bir örnek, Uluslararası

⁵⁵ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 7.

⁵⁶ Daha ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. **Chiu**, s. 88; **Myers**, 1993, s. 31-34; **Schmalenbach**, paragraf: 9.

⁵⁷ Bkz. **Myers**, 1993, s. 33-34; **Schmalenbach**, paragraf: 9; **Schermers & Blokker**, s. 1098.

⁵⁸ Bkz. **Myers**, 1993, s. 33-34; **Schermers & Blokker**, s. 1098.

⁵⁹ Bu konu hakkında karşı görüşler için bkz. **Chiu**, s. 88 ve dipnot: 24; **Myers**, 1993, s. 31-33.

⁶⁰ Uluslararası örgütler arasında bu tür ardıllık durumlarına dair daha ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Myers**, 1993, s. 34-36; **Schmalenbach**, paragraf: 6.

⁶¹ Bkz. **Myers**, 1993, s. 35-36; **Schmalenbach**, paragraf: 6; **Schermers & Blokker**, s. 1098. Ayrıca, bkz. **Mochi-Onory**, s. 48.

Yardım Birliğinin (*International Relief Union*) doğal felâketlerin bilimsel açıdan çalışılmasına dair işlevlerinin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne geçmesidir⁶². Doktrin tarafından konuya ilişkin bir diğer örnek, yine Batı Avrupa Birliğinin, her ne kadar bünyesinde açıkça tanınmayan bir hak olarak toplu meşru müdafaa hakkına dair sorumluluğunu muhafaza ettiği belirtilse de, genel olarak barışı koruma ve askerî krizlerin yönetilmesine ilişkin işlevlerini Avrupa Birliğine devretmesi olarak gösterilmektedir⁶³.

C. Uluslararası Örgütler Arasında Ardıllık Sayılmaması Gereken Durumlar

Tıpkı devletlerin ardıllığı hukukunda vukuu bulduğu üzere⁶⁴, uluslararası örgütler bağlamında belirli durumlar ardıllık kurumunun işletilmesine yol açmayacaktır⁶⁵. Bunlardan ilki, uluslararası örgütün çeşitli nedenlerle adının değişmesi olmaktadır. Bu konudaki en bilinen örneklerden biri Uluslararası Denizcilik Örgütüne ilişkin değişiklik olmaktadır. 1948 tarihinde kurulduğunda adı “Hükûmetler Arası Denizcilik Danışma Örgütü” (*Intergovernmental Maritime Consultative Organization*) iken 1982’de gerçekleştirilen değişikliklerle adı “Uluslararası Denizcilik Örgütü” (*International Maritime Organization*) olarak değiştirilmiştir⁶⁶. Bu itibarla,

⁶² Bkz. **Myers**, 1993, s. 36.

⁶³ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 6. İlâve edilmelidir ki, Batı Avrupa Birliği 2011 yılında tasfiye olmuştur. Bkz. **Schermers & Blokker**, s. 1098.

⁶⁴ Devletlere ilişkin ardıllık hukuku kuralları bağlamında değerlendirildiğinde, belirli durumların ardıllıkla karıştırılmaması gerektiği doktrinde sıklıkla ifade edilmektedir. Bu çerçevede, yukarıda metnin içerisinde de belirtildiği üzere, ne kadar derin olursa olsun hükûmet veya devletin iç sistemindeki siyasî rejim değişikliği (bkz. *supra* dipnot: 15), basit bir biçimde ülke veya devlet adının değiştirilmesi (bkz. *supra* dipnot: 16) ve parçalanma durumunda bağımsız devletler arasından birinin parçalanmış devletin devamı niteliğini haiz olması (bkz. *supra* dipnot: 17) durumlarında ardıllık müessesesinin söz konusu olmadığı doktrinde önemle vurgulanan hususlardır. Bu konuda meselâ bkz. **Sur**, s. 153. Öte yandan, devletlerin devamı durumuna dair daha geniş tasnif ve açıklamalar için bkz. **Marek**, s. 17 vd.; **Fiedler**, Wilfried: “Continuity”, *Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law*, vol. 10, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1987, s. 65-68; **Zimmermann**, Andreas: “Continuity of States”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 paragraflar: 9-14 via www.mpepil.com (son ziyaret tarihi: 04/10/10).

⁶⁵ Bu konu hakkında çok daha ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. **Ingravallo**, s. 460-463.

⁶⁶ Uluslararası Denizcilik Örgütünün adının değiştirilmesine ilişkin bkz. **Simmonds**, Keith R.: “International Maritime Organization”, *Encyclopedia of Public International Law*:

açıkça fark edildiği üzere, Uluslararası Denizcilik Örgütünün sadece ismi değişmiş, hukukî kişiliği, tarafları değişmemiş, kendisi dağılmamıştır.

Bir diğer karıştırılmaması gereken husus, uluslararası bir örgütün kurucu antlaşmasının tadili durumunda da, ne kadar derin bir tadil gerçekleştirilmiş olursa olsun, bir başka örgüte devredilen işlevler veya bir başka örgütten devralınan işlevler olmadığı sürece uluslararası örgütler arasında bir ardıllık oluşmayacağı hususudur. Meselâ Avrupa Birliği (*European Union*) 2007 tarihli Lizbon Antlaşmasını, belirli nedenlerle tadil etse ve böylelikle karar alma biçimi dâhil birçok konuda yeni düzenlemelere gidilse de, kendisi çözümlenip işlevlerini bir başka örgüte devretmedikçe veya bu tadil çerçevesinde bir başka örgütün işlevlerini üstlenmediği sürece bir ardılıktan bahsedilmesi mümkün olamayacaktır. Bu esasen bakıldığında tartışmalı konulardan biridir. Yine konuya ilişkin Avrupa Kömür ve Çelik Örgütünün (*European Coal and Steel Community/ECSC*) 2002’de sonlanması ve işlevlerinin Avrupa Topluluğunca sürdürülmesi bu duruma örnek gösterilebilecektir⁶⁷. Pan-Amerikan Birliği (*Pan American Union*) ve onun yerine geçen Amerikan Devletleri Örgütü (*Organizations of American States*) arasındaki ilişkinin bir ardıllık ilişkisi mi yoksa devam eden hukukî kişilikle sadece yenilenen bir uluslararası örgütlenme mi olduğu konusu görüldüğü kadarıyla tartışmalıdır. Konuya ilişkin 1951 tarihli dâvada Kolombiya Bölgesi Bölge Mahkemesi ardıllık görüşünü ifade etmiş olsa⁶⁸ ve doktrinde yazarlar bu durumun ardıllık olduğunu ifade etmiş olsa⁶⁹ da, yine doktrinde

---

International Organizations in General-Universal International Organizations and Cooperation, vol. 5, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1983, s. 104; **Schiavone**, s. 210; **Mensah**, Thomas A.: “International Maritime Organization (IMO)”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011 paragraf: 1 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e491> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).

⁶⁷ Bkz. **Ubertazzi**, Benedetta: “The End of the ECSC”, European Integration Online Papers, vol. 8/20, 2004 via <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-020a.htm> (son ziyaret tarihi: 18/03/20). Yazar, bu bağlamda, uluslararası sistemin temelde Avrupa Kömür ve Çelik Örgütünün sonlanmasına dair durumu iç örgütlenmede yeniden bir düzenleme olarak nitelendirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bkz. **Ingravallo**, s. 460. Avrupa Kömür ve Çelik Örgütünün sonlanmasına dair bkz. **Cervera Vallterra**, María: “La disolución de la Comunidad Europea del Carbón y del Acero: estado actual”, Revista de derecho Comunitaria Europea, no: 12, 2002, s. 393-432.

⁶⁸ Bkz. “*Pan-American Union v. American Security and Trust Company*”, United States, District Court for the District of Columbia, May 6 1952, in International Law Reports, vol. 18, 1957, s. 441-443, özellikle s. 443.

⁶⁹ Bkz. **Chiu**, s. 85-86; **Mochi-Onory**, s. 40-41 dipnot: 9; **Ingravallo**, s. 456.

bazı yazarlar bunun bir ardıllık değil devam eden kimlik olduğunu⁷⁰ gündeme getirmiştir⁷¹. Bu minvalde, buradaki çizginin oldukça ince olduğu belirtilmelidir. Bu gibi durumlarda bir kararın verilmesi, yâni durumun ardıllık mı yoksa devam eden örgütsel kişilik mi olduğunun tespit edilmesinin, ilgili örgüt veya örgütlerin (bu bağlamda onların organlarının) ve onlara üye olan devletlerin tutum ve tasarrufları çerçevesinde belirlenmesi doğru bir yaklaşım olarak mütalâa edilebilecektir⁷².

Uluslararası örgütler arasında ardıllık oluşup oluşturmadığına ilişkin tartışılacak bir başka konu ise, hükümetler dışı uluslararası bir örgütün bir başka deyişle bir uluslararası sivil toplum örgütünün⁷³ uluslararası hükû-

⁷⁰ Bkz. **Hahn**, 1962 (I), s. 417-418 ve dipnot: 187. *Hahn* bu görüşünün **Kunz** tarafından da paylaşıldığını ileri sürmüştür. Bu çerçevede, *Kunz*'un atflandırılan makalesi analiz edildiğinde, yazarın, yeniden örgütlendirmeden, yeniden yapılandırmadan (*reorganization*) bahsettiği, ilâveten Bogota Şartı'nda Amerikan Devletleri'nin Örgütü ihdas etmesinden (*establish*) dem vurulduğu, ancak bunun kuruculuk (*founding*) anlamında kullanılmadığı şeklinde birtakım tespitlerin yapılmış olduğu görülmektedir. Bkz. **Kunz**, Josef L.: "The Bogota Charter of the Organization of American States", *American Journal of International Law*, vol. 42/3, 1948, s. 570, 572 ve ayrıca s. 588-589 (sonuç bölümü).

⁷¹ Pan-Amerikan Birliği ile Amerikan Devletleri Örgütü arasındaki bu durumun bir benzerinin "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü" (*Organization for European Organization*) ile "Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü" (*Organization for Economic Co-Operation and Development*) arasında görüldüğü ifade edilmektedir. Buna göre, her ne kadar anılan Örgütün, ardılı olduğu Örgütten daha geniş bir coğrafi alanı kapsaması öngörülmüş olsa da, bir yanda girişte belirtilen Örgütün yeniden yapılandırılması ibaresi, diğer yanda önceki Örgüt tarafından sahip olunan hukukî kişiliğin devam ettirileceği hükmü doktrin tarafından Örgütün aynı kişi olarak kalmaya devam ettiğinin kanıtları olarak sunulmuştur. Bkz. **Hahn**, Hugo J.: "Constitutional Limitations in the Law of the European Organizations", *Recueil des cours*, vol. 108, 1963-I, 1963, s. 282-283 ve dipnot: 225; **Mochi-Onory**, s. 47; **Seidl-Hohenveldern**, Ignaz: *Corporations in and under International Law*, Cambridge, 1987, s. 94-95; **Schmalenbach**, paragraf: 3; **Ingravallo**, s. 460. Öte yandan, bunun bir ardıllık durumu olduğuna dair bkz. **Sands & Klein**, s. 529 paragraf: 15-116. Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünden Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne geçişe dair konunun ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi için bkz. **Hahn**, Hugo J.: "Continuity in the Law of International Organization. Part Two: Continuity from OEEC to OECD", *Duke Law Journal*, vol. 1962/4, 1962, s. 522-557; **Hahn**, Hugo J.: "La reconstitution de l'O.E.C.E. et sa continuation dans l'O.C.D.E.", *Annuaire français de droit international*, vol. 8, 1962, s. 751-762.

⁷² Bu konuda *Chiu* da ilgili örgüt yeni anayasasının veya kurucu anlaşmasının niteliğine bakılmasını salık vermektedir. Bkz. **Chiu**, s. 86. Ancak gözlemlendiği üzere, *Chiu*'nun örgütün kimliğini korumasını genel anlamda ardıllık dışı bir durum olarak nitelendirmediği ifade edilebilir.

⁷³ Uluslararası hükümetler dışı örgütler veya diğer adıyla uluslararası sivil toplum örgütleri, uluslararası hukuk kişilikleri tartışılan ve hattâ birçok yazar tarafından da ilke

metler arası örgüte evrilmesi durumunun örgütler arası bir ardıllık durumu yaratıp yaratmayacağı hususudur. Bu konudaki en belirgin örneklerden biri, kuşkusuz, günümüzde Birleşmiş Milletlerin konuya ilişkin uzmanlık örgütlerinden biri konumundaki Dünya Turizm Örgütü (*World Tourism Organization/UNWTO*) olarak verilebilir⁷⁴. 1946 tarihinde Cenevre merkezli oluşturulan hükümetler dışı bir örgüt konumundaki Resmî Seyahat Örgütleri Uluslararası Birliği (*L'union internationale des organismes officiels de tourisme*)⁷⁵ 1970'li yıllarda Uluslararası Turizm Örgütü adı altında uluslararası hükümetler arası bir örgüte dönüşmüştür⁷⁶. Kanımızca salt işlev bakımından ele alındığında, *prima facie*, Dünya Turizm Örgütünün durumu uluslararası örgütler arasında bir ardıllık olarak nitelendirilebilse de, burada, kaçınılmaz olarak, teknik anlamda önceki yapılanmanın uluslararası hükümetler arası bir örgüt niteliğini taşıması bunu engellemektedir⁷⁷.

Bu başlık altında en son ele alınacak konu ise, bazı uluslararası örgütlerin sona ermesi ancak işlevlerinin özelleştirilmiş bir kuruma, bir şirkete

---

olarak kabul edilmeyen (meselâ bkz. **Boczek**, s. 76; **Sur**, s. 168), farklı devletlerden gerçek veya tüzel özel hukuk kişilerinin bir araya gelerek oluşturdukları, belirli bir kamu hizmetini kâr amacı gütmeksizin uluslararası düzeyde ifa eden örgütlerdir. Konuya ilişkin resmî bir tanım için meselâ bkz. 1986 tarihli Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütlerin Hukukî Kişiliğinin Tanınmasına Dair Avrupa Sözleşmesi m. 1.

⁷⁴ Dünya Turizm Örgütü hakkında daha ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Vrancken**, Patrick: "The World Tourism Organisation", *South African Yearbook of International Law*, vol. 24, 1999, s. 231-245; **Çamyamaç**, Anıl: "Dünya Turizm Örgütü", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2017, s. 159-186, özellikle s. 163-165.

⁷⁵ Bu uluslararası hükümetler dışı örgütün kökeni de esasen 1925 yılına kadar geriye götürülebilmektedir. O yıl itibarıyla Resmî Turist Trafîği Dernekleri Uluslararası Kongresi adı altında bir örgütlenmeye gidildiği ve bunun 1934 yılında Resmî Turist Tanıtma Örgütleri Uluslararası Birliği adı altında yine hükümetler dışı niteliği haiz bir örgütlenmeye evrildiği gözlenmektedir.

⁷⁶ Günümüzde faaliyet alanında Birleşmiş Milletlerin uzman örgütlerinden biri hâline gelen Dünya Turizm Örgütünün tarihî perspektiften gelişimine dair bkz. **Çamyamaç**, 2017, s. 163-165 ve s. 181-183.

⁷⁷ Karşı görüş için bkz. **Hahn**, Hugo J.: "International Organizations, Succession", *Encyclopedia of Public International Law: International Organizations in General-Universal International Organizations and Cooperations*, vol. 5, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1983, s. 166; **Ingravallo**, s. 457 (*Ingravallo*, esasen bu durumun, uluslararası örgütler arasındaki ardıllığı dar anlamda ve geniş anlamda ardıllık olarak ikiye ayırdıktan sonra ikincisine tekabül ettiği şeklinde açıklamış ve ona da *de facto* ardıllık ismini uygun görmüştür. Esasen, yazar bu ayrımı yapsa da, kendisinin dar anlamda ardıllığı temel aldığı ve Dünya Turizm Örgütünün durumunu ardıllık bağlamında bir olasılık olarak nitelediği için, kendisinin bu görüşü paylaşıp paylaşmadığının çok açık olmadığı belirtilmelidir).

geçmesi durumudur. Bu durumda da, yukarıda belirtilenin aksine, ikinci birim uluslararası örgüt niteliğini haiz olmadığı için uluslararası örgütler arasında ardıllık söz konusu olmayacaktır. Bu duruma en temel örneklerden biri, Uluslararası Denizcilik Uydu Örgütünün (*International Maritime Satellite Organization/INMARSAT*) yerine geçen Londra merkezli Inmarsat, Plc. adlı özel bir şirkettir⁷⁸.

D. Uluslararası Örgütler Arasındaki Ardılığa Dair Hukukî Hususların Genel Olarak Değerlendirilmesi

Uluslararası örgütler arasında ardıllık çerçevesinde hukukî konular ele alınırken öncelikle “*Uluslararası örgütler arasında ardılığın hukukî dayanağı nedir?*” sorusunun cevabına ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası örgütlerden, yâni uluslararası hukukun türev sükelerinden bahsedildiğine göre, bunu türeten devletler, daha açık ifadesiyle iradesi ilgili uluslararası örgütün kurulmasında, yaratılmasında rol oynayan devletlerin rızası önemli olacaktır. Bu çerçevede, uluslararası örgütler arasında ardılığın dayanağı, temel olarak, devletlerin, daha belirgin olarak üye devletlerin rızasıdır⁷⁹. Bu rızanın açık bir biçimde ortaya konulabileceği gibi zımnî bir biçimde de ortaya konulabileceği kabul edilmektedir. Bu çerçeveden ele alındığında, bir anlaşma veya ona tekabül edebilecek bir işlemle bu ardılığın gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁸⁰. Diğer bir deyişle, uluslararası örgütler arasındaki ardıllık, ilke

⁷⁸ Inmarsat, Plc. Şirketinin faaliyetlerinin denetlenmesi açısından hükümetler arası niteliği haiz Uluslararası Mobil Uydu Örgütünün (*International Mobile Satellite Organization/IMSO*) varlığı da göz ardı edilmemelidir. Bu örgütlenme Uluslararası Denizcilik Uydu Örgütünün işlevlerini üstlenmiş olan şirketi denetlemek aslı görevi olmasından ötürü ardıllık olmadığı mütaalâ edilebilecektir. INMARSAT hakkında ayrıntılı değerlendirme için bkz. **Lyall**, Francis: “INMARSAT”, Max Planck Encyclopedia of Public of International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, November 2006, özellikle paragraflar: 13 ilâ 20 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e468> (son ziyaret tarihi: 01/07/17). Bu duruma benzer diğer örgütler Uluslararası Telekomünikasyon Uydu Örgütü (*International Telecommunications Satellite Organization/ITSO* veya INTELSAT) ve EUTELSAT için de geçerlidir.

⁷⁹ Esasen bir örgütün nasıl sonlanacağına veya ardılığa dair bazı hususlara ilişkin kurucu anlaşmasında hükümler söz konusu olabilir. Bu durumda, şüphesiz, o hükümler çerçevesinde hareket edilecektir. Ancak, bir hükmün yokluğunda uluslararası bir örgütün sonlandırılması ve sonrasında yerine bir başkasının geçmesine veya onun işlevlerinin üstlenilmesine dair kararların, bilhassa da sonlanmaya ilişkin kararın kim veya kimler tarafından alınabileceği çok da net bir husus değildir. Bu konuda meselâ bkz. **Klabbers**, s. 322-323.

⁸⁰ Bu konuda, meselâ *Hahn*, uluslararası örgütler arasında ardıllık teşkil eden yerine geçme, birleşme ve nakilde mutlaka antlaşmanın veya onun yerine geçebilecek diğer bir

olarak, bir anlaşmaya dayanmalıdır. Peki, bu anlaşmalar ne şekilde olmalıdır? Anlaşmaların, bu kapsamda, üç şekilde ortaya çıkabileceği doktrinde vurgulanmaktadır: “Resmî anlaşmalar”⁸¹, “*inter se* anlaşmalar”⁸² ve “paralel kararlar/anlaşmalar”^{83, 84}. Hemen ilâve edilmelidir ki, uluslararası örgütler arasındaki ardıllık durumunda, en azından kısa da olsa belirli bir süre, iki örgütün, yâni ardıl olunan ve ardıl olan örgütlerin de, paralel şekilde var oldukları görülmektedir⁸⁵.

Öte yandan, uluslararası örgütler arasında bu şekilde bir rızanın sözü konusu olmadığı durumlar da bile bazen ardıllığın oluştuğu kabul edilebilecektir. Doktrinde otomatik ardıllık olarak da adlandırılan bu durumun⁸⁶ en temel örneğini, Milletler Cemiyetinin işlevlerini, en azından belirli konu-

---

uluslararası işlemin var olmasının gereği üzerinde durmuştur. Bkz. **Hahn**, 1983, s. 166. İlâveten, **Schneider**, bir örgütün anayasasında başka örgütlerin işlevleri veya malvarlıklarını alabilme yetkisinin tanınmış olabileceğine, eğer böyle bir yetki tanınmamışsa bir anlaşma bağlanması yoluna gidilebileceğine işaret etmiştir. Bkz. **Schneider**, Jonannes Wilhelmus: Treaty-Making Power of International Organizations, Genève, 1963, s. 73.

⁸¹ Ardıllık konusunda ilgili örgütler arasında imzalanan antlaşmalardır.

⁸² En basit tanımıyla, doğrudan örgütler arasında değil, taraflar arasında akdedilen çok taraflı antlaşmalardır.

⁸³ Örgütler arasında ardılığa ilişkin doğrudan bir anlaşma olmasa da, ilgili örgütlerce veya üye devletler arasında gerçekleşen anlaşmalar sonucunda örgütlerin konuya ilişkin aldıkları paralel kararlara işaret edilmektedir.

⁸⁴ Bu konuda bkz. **Mochi-Onory**, s. 42 (Örgüt rızasına vurgu yapan *Mochi-Onory*, bu çerçevede, durumu ardıl olmaya muktedir örgütten bir diğerine ki, o diğerinin de bunu istemesi koşuluyla devredilmesi olarak betimlemiştir); **Gebeyehu**, Alemnew: “Dissolution and Succession of International Organizations”, Journal of Research in Humanities & Social Sciences, vol. 17/1, 2017, s. 85-86.

⁸⁵ Bu konuda meselâ bkz. **Seidl-Hohenveldern**, s. 95; **Ingravallo**, s. 457.

⁸⁶ Bkz. **Fitzmaurice**, s. 8-10; **Hahn**, 1962 (I), s. 405-413; **Hahn**, 1983, s. 167; **Seidl-Hohenveldern**, s. 95-96; **Myers**, 1993, s. 59-77, özellikle s. 77; **Schermers**, Henry G.: “Besprechungen: PATRICK R. MYERS: Succession between International Organizations. A Publication of the Graduate Institute of International Studies in Geneva. 1993. 185p.”, Archiv des Völkerrechts, vol. 35/3, 1997, s. 333-334; **Schmalenbach**, paragraf: 18-19; **Wessel**, Ramsey A.: “Dissolution and Succession: The Transmigration of the Soul of International Organizations”, in Research Handbook on the Law of International Organizations, edited by Klabbers & Wallendahl, Surrey, 2011, s. 351; **Schermers & Blokker**, s. 1109. Buna karşılık, doktrinde bazı yazarlar tarafından uluslararası örgütler arasında otomatik ardıllık olamayacağının ileri sürüldüğünün de belirtmesi gerekmektedir. Bkz. **Chiu**, s. 103-106; **O’Connell**, 1970, s. 397; **Amerasinghe**, s. 474-477; **Sands & Klein**, s. 531 paragraf: 15-120; **Maluwa**, s. 32; **Boczek**, s. 74; **Ingravallo**, s. 464 (Genelde, bu yazarlar, bilhassa Milletler Cemiyeti ile Birleşmiş Milletler arasındaki durumu üstü kapalı rızaya bağlamaktadır). Türk doktrininde de *Sur* da Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler örneği çerçevesinde otomatik ardıllığın oluşmadığını belirtmiştir. Bkz. **Sur**, s. 191.

larda ve bir kısmını üstlenmiş görünen Birleşmiş Milletler teşkil etmektedir⁸⁷. Nitekim bu konuda uluslararası yargı görüşleri⁸⁸ söz konusu olduğu gibi, örgütün bünyesinde de bu yönlü bazı açıklamaların⁸⁹ yapıldığı takip edilmektedir. Bir başka örneğin, Afrika Birliği Örgütü ve Afrika Birliği arasında cereyan ettiği ifade edilebilir. Her ne kadar otomatik ardılık bu çerçevede tartışılrsa da kurucuları önceki örgütle aynı sonraki örgütün durumunun bu şekilde olduğu kabul edilebilecektir⁹⁰.

⁸⁷ Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler arasındaki durumu biraz daha aydınlatmakta yarar vardır. Bu çerçevede, Milletler Cemiyetinin tasfiyesi sonrası dağıtılmış bir ardılığın söz konusu olduğu ve böylelikle Birleşmiş Milletlerin tek ardl örgüt değil, ancak en önemli ardl örgüt olduğu mütalâa edilebilecektir. Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyetinin belirli işlevlerini üstlenmeyeceğini açıkça kabul etmiştir. Özellikle uluslararası antlaşmalar ve diğer belgeler çerçevesinde Milletler Cemiyetinin edinmiş olduğu *siyasî* işlev ve yetkilerin üstlenilmesi Birleşmiş Milletler tarafından reddedilmiştir. Milletler Cemiyeti varlıklarının ise, Birleşmiş Milletlere geçmesi öngörülürken, hâlihazırda Birleşmiş Milletlere üye olmayan devletler ise kendilerine düşen payları peşin olarak almışlardır. Bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun almış olduğu bazı kararlara bakılabilir. Bkz. General Assembly Resolution 24(I), *Transfer of Certain Functions, Activities and Assets of the League of Nations*, 29th Plenary Meeting (12 February 1946), s. 35-36 via undocs.org/en/A/RES/24(I) (son erişim tarihi: 20/01/22); General Assembly Resolution 51(I), *Transfer to the United Nations of Certain Non-Political Functions and Activities of the League of Nations, other than those pursuant to International Agreements*, 65th Plenary Meeting (14 December 1946), s. 78-79 via undocs.org/en/A/RES/51(I) (son erişim tarihi: 20/01/22). Bu konuya ilişkin ayrıca bkz. dipnotlar *supra* 42 ve *infra* 88.

⁸⁸ Bkz. Uluslararası Adalet Divanı tarafından verilen 1950 tarihli Güney-Batı Afrika'nın Uluslararası Statüsüne Dair Danışma Görüşü (Bkz. "International Status of South-West Africa", Advisory Opinion of July 11th 1950 via <https://icj-cij.org/public/files/case-related/10/010-19500711-ADV-01-00-EN.pdf> (son ziyaret tarihi: 04/11/21)) ve 1971 tarihli Namibya'da Güney Afrika'nın Devem Eden Varlığının Devletler İçin Hukukî Sonuçlarına Dair Danışma Görüşü (*supra* dipnot: 27) Danışma Görüşü. Bu Danışma Görüşlerine dair ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. **Klein**, Eckart: "South West Africa/Namibia (Advisory Opinions and Judgments)", *Encyclopedia of Public International Law: Decisions of International Courts and Tribunals and International Arbitrations*, vol. 2, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1981, s. 260-269; **Elias**, Taslim O.: *The International Court of Justice and Some Contemporary Problems: Essays on International Law*, The Hague, 1983, s. 334-350.

⁸⁹ Uluslararası Hukuk Komisyonunda, Milletler Cemiyetine verilen depoziterlik işlevlerinin ek bir işlem olmaksızın Birleşmiş Milletlere geçmesine dair görüşün oluştuğu takip edilmektedir. Bu konudaki tartışmalara dair bkz. "Questions of Extended Participation in General Multilateral Treaties Concluded under the Auspices of the League of Nations" (712.-713. Meetings), *Yearbook of International Law Commission*, vol. I, 1963, s. 267-276. Ayrıca, bkz. **Maluwa**, s. 29.

⁹⁰ Bu konuda bkz. **Maluwa**, s. 29-32 (*Maluwa*, Chiu'ya da atıfla, otomatik ardılığı kabul etmemekte ve tıpkı Chiu gibi bu durumun bir uygunluk veya zaruretten kaynaklandığını

Uluslararası örgütler arasında ardıllık konularının hukuken neleri kapsadığı da kısaca ele alınması gereken hususlardan biridir. Bu minvalde, antlaşmalar, örgütün malvarlığı, borçları, arşivleri, örgüt çalışanlarının durumları ve örgüt üyeliği gibi konular bu kapsamda gündeme gelebilecektir. Her ne kadar, bu konularda genel kurallar olmasa da bazı örnekler çerçevesinde değerlendirmelerde bulunabilir.

Antlaşmalar konusunda genel bir kural bulunmamakla birlikte eğer ardıl olunan örgüt tarafından bağitlanmış olan antlaşmada o örgüte tanınan yetkilerin sonraki örgüte veya örgütlere devri amaçlanıyorsa, ardıl olan örgüt veya örgütler başta olmak üzere diğer sözleşmeciler tarafından da olumlu karşılanması koşuluyla bu yetkilere sahip olunabileceği kabul edilmektedir⁹¹. İlaveten önceki örgütün diğer uluslararası hukuk kişileriyle yaptığı anlaşmalarla eğer ardıl örgüt veya örgütler ile birlikte diğer tarafların aksi yönde bir belirlemesi yoksa bağlı olunmayacağı kabul edilmektedir⁹².

Örgütler arasındaki ardıllık durumunda ardıl olunan örgütün malvarlığının ilke olarak sonraki örgüt veya örgütlere doğrudan nakledildiği kabul edilmektedir⁹³ ve benzer durum arşivler için de geçerli olacaktır⁹⁴. Ancak, borçlar konusunda bu denli genel bir kabulün oluşmadığı ifade edilmelidir. *Hahn* malvarlığına ardıllığın beraberinde sorumluluklara ilişkin bir ardıllığı da gerektirmediğini belirtirken Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler arasındaki duruma işaret etmiştir⁹⁵. *Myers* her ne kadar örgütlerin ardıllığında borçlar konusunda bazı istisnai örneklere yer vermiş olsa da, ilke olarak, borçların doğrudan sahiplenilmediğini, sadece konunun çözümü için anlaşıldığını vurgulamakla yetinmiştir⁹⁶. *Klabbers* ise, Milletler Cemiyetinin borçlarının titiz bir şekilde ele alınmış olmasına karşılık örgütlerin ardıllığına ilişkin benzer diğer durumlar açısından vaziyetin net olmadığını altını çizmiş; bununla beraber yeniden yapılandırmada borçların devam etmemesi

---

ve her hâlükârda ardıl olan örgütün kendi tercihi ile işlevleri yüklediğini bildirmektedir).

⁹¹ Bkz. *Ingravallo*, s. 466. Ayrıca, bkz. *Schmalenbach*, paragraf: 27.

⁹² Bkz. *Ingravallo*, s. 466. Ayrıca, bkz. *Schmalenbach*, paragraf: 28. Ayrıca, daha genel olarak örgütler arasında ardıllık durumunda anlaşmalara dair daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. *Mochi-Onory*, özellikle s. 42 vd.

⁹³ Hemen belirtmelidir ki, *Schneider* işlevlerin idarî mekanizme ve zarurî parasal kaynaklar olmaksızın gerçekleştirilmesinin güç olduğuna işaret ederek, yetkilerin transferinin malvarlığının transferiyle yakın ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bkz. *Schneider*, s. 91.

⁹⁴ Bkz. PAU Kararı, *supra* dipnot: 68, s. 443.

⁹⁵ Bkz. *Hahn*, 1983, s. 167.

⁹⁶ Bkz. *Myers*, 1993, s. 93-94.

için bir nedenin bulunmadığını da belirtmekten geri kalmamıştır⁹⁷. *Schmalenbach* açıklamaları ise konuyu netleştirmek açısından önemlidir. Bu minvalde, borçların genelde ardıl olunan örgüt bünyesinde ele alındığına, ardıl örgütün ise ardıl olunan örgütün tasfiye sürecinin tamamlanmasını sağladığına ve bu durumda da âdeta kayyım gibi hareket ettiğine ancak hiçbir biçimde borçları üstlenmediğine dikkat çekmiştir⁹⁸. Buna karşılık, *Ingravallo* mallar ve borçlar konusunu bir bütün olarak ele alarak değerlendirmiş mülk ve borçların otomatik olarak veya zorunlu olarak transferinin söz konusu olmadığını altını çizmiştir⁹⁹.

Personel konusunda da uluslararası hukukta şekillenen kurallar bulunmamaktadır. Buna karşılık, doktrinde dağılan bir uluslararası örgütün personeline dair ardıl olan örgütün işlemde bulunabileceği öngörülmektedir. Bu itibarla, Afrika Birliği kurulduktan sonra bünyesinde almış olduğu bir dizi kararla kendinden önceki Afrika Birliği Örgütünün çalışanlarının durumunu düzenlemiş ve böylelikle de eski örgütlenmede vazife alan personelin statülerini düzenlemek suretiyle bir bütün olarak tekrar Birliğe iş başvurusu yapmak zorunluluğunu kaldırmıştır¹⁰⁰. Bu bağlamda, doktrinde bir diğer yazar *Gebeyehu* da malvarlığının, borçların ve sorumluluğun, bu konuda açık bir düzenlemenin yokluğunda, genel olarak, anlaşmalar çerçevesinde geçebileceğini belirtmiştir¹⁰¹. Nitekim Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Ajansının Birleşmiş Milletler ile bağtlatığı anlaşma sonucu Birleşmiş Milletler Çocuk Fonuna devredilen yetkileri bağlamında, Örgüt, sağlık sebebiyle Ajanstan ayrılan eski memurlarından birine ayrılmasından sonra ödenmeye devam eden aylık 1180 Pound tutarındaki maaşların iade edilmesine dair Belçika Mahkemelerine başvuruda bulunup, fazladan ödenen miktarlar için geri ödeme sağlayabilmiştir¹⁰².

Uluslararası örgüt üyeliği ve ardıllık denildiğinde akıllara evveliyatla gelen devletlerin ardıllığı ve bu bağlamda ardıl devletlerin ardıl olunan devletin üyesi olduğu mevcut bir uluslararası örgüte üyelikleri hususudur¹⁰³.

⁹⁷ Bkz. **Klabbers**, s. 329-330.

⁹⁸ Bkz. **Schmalenbach**, paragraf: 30.

⁹⁹ Bkz. **Ingravallo**, s. 467.

¹⁰⁰ Bu konu hakkında bkz. **Maluwa**, s. 32.

¹⁰¹ Bkz. **Gebeyehu**, s. 85-87.

¹⁰² Bkz. **Verzijl**, s. 318. Uluslararası örgütler arasındaki ardıllığa ilişkin bir diğer önemli konu ise, önceki örgütün kararlarına dair hususlar olmaktadır. Meselâ, *Schermers* önceki örgütün, yâni ardıl olunan örgütün kararlarının bilhassa iç düzene yönelik olanların hukukî etkisini kaybettiğine işaret ettiği görülmektedir. Bkz. **Schermers**, 1997, 334.

¹⁰³ Bu konuya dair ayrıntılı değerlendirme ve açıklamalar için bkz. **Bühler**, Konrad G.: *State Succession and Membership in International Organizations: Legal Theories versus*

Ancak, unutulmaması gereken, nadir de olsa bir uluslararası örgütün bir diğer uluslararası örgüte üye olabileceği hususudur¹⁰⁴. Bu durumda da, her ne kadar çok istisnâî olarak kabul edilebilecek bir durum olsa da, bir uluslararası örgüte üye konumundaki başka bir uluslararası örgütün dağılması ve yerine bir veya birkaç örgütün ardıl olarak geçmesi hâlinde ardıl konumundaki uluslararası örgüt veya örgütler açısından da üyeliğin devam edip etmeyeceği tartışılabilir. Her ne kadar bu duruma dair bir açıklık olmasa ve her durumun somut özellikleri gözetilmek suretiyle bir değerlendirilmede bulunulması gerekeceği ileri sürülebilse de, bu aşamada ardıl örgüt veya örgütlerin tekrardan üyelik başvurusunda bulunmaları gerekeceği mütalâa edilebilir.

Political Pragmatism, The Hague, 2001. Ayrıca bkz. **O'Connell**, 1956, s. 64-69; **González Campos**, D. Julio: "Notas sobre la practica de las organizaciones internacionales respecto a los efectos de la sucesión de Estados en el estatuto de miembro de la organizacion", Revista Espanola de derecho internacional, vol. 15/3, 1962, s. 465-508; **Green**, Leslie C.: "The Dissolution of States and Membership of the United Nations", Saskatchewan Law Review, vol. 32/2, 1967, s. 93-112; **Vagts**, s. 293-294; **Ribbelink**, s. 151-154 ve dipnot: 53; **Bühler**, Konrad G.: "State Succession, Identity/Continuity and Membership in the United Nations", in La succession d'états: la codification à l'épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the Facts, edited by Eisemann & Koskeniemi, The Hague, 2000, s. 187-326; **Zimmermann**, 2006 paragraflar: 16; **Çamyamaç**, Anıl: "Avrupa Birliği'nde Ayrılıkçı Hareketler ve Olası Hukukî Sonuçları Hakkında", in Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrılıkçı Hareketler: Katalonya, Bask Bölgesi, Kuzey İrlanda, İskoçya, Flaman Bölgesi ve Kuzey İtalya, edited by Yıldız, Ankara 2020, s. 27-28.

¹⁰⁴ Birçok uluslararası örgüt bir başka uluslararası örgütün faaliyetlerinde yer alsa da, bu genellikle danışma amaçlı ve gözlemci statüsüyle gerçekleşmektedir. Ancak fazla rastlanılmasa da bir uluslararası örgüt bir başka uluslararası örgütü tam üye de olabilmektedir. Bu konuda ilk akla gelen örgüt Avrupa Birliği olsa da, Birlik bu alanda tek örneği teşkil etmemektedir. "Avrupa Yatırım Bankası" (*European Investment Bank*) "Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasına" (*European Bank for Reconstruction and Development*), "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu" (*European Atomic Energy Community*) "ITER Uluslararası Füzyon Enerji Örgütüne" (*ITER International Fusion Energy Organization*) tam üye konumundadır. Bunlara ilâve olarak, "Emtia Ortak Fonuna" (*Common Fund for Commodities*) birçok uluslararası örgütün üye olduğu gözlenmektedir. Gıda ve Tarım Örgütünün Anayasasında gerçekleştirilen düzenlemeler sayesinde herhangi bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü Örgüte tam üye olabilmektedir. Bu konu hakkında ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. **Schermers & Blokker**, s. 78-82. Paralel olarak, Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan programların da birer uluslararası örgüt niteliğinde sayılabileceklerini açıklarken *Seidl-Hohenveldern*, bunlara uluslararası örgütlerin de üye olmalarının bu durumu sorgulatamayacağını belirtirken, uluslararası örgütlerin uluslararası örgütlere üyeliği konusuna da böylelikle bir nebze açıklık getirmiş olmaktadır. Bkz. **Seidl-Hohenveldern**, s. 98-99.

SONUÇ

Uluslararası hukukun en karmaşık konularından birini teşkil eden ardıllık, genelde ve temelde, devletler kapsamında ele alınıp tartışılmaktadır. Oysa uluslararası hukukun artık tartışmasız kişilerinden biri konumundaki uluslararası örgütler için, tam da hukukî kişiliklerinin bir sonucu olarak uluslararası hukuk bağlamında aralarındaki ardıllık meselelerinin de ele alınmasının günümüzde bir zaruret hâline geldiği mütalâa edilebilecektir. Nitekim uygulama incelendiğinde, kaçınılmaz olarak, uluslararası örgütler arasında ardılığa ilişkin durumların ortaya çıktığı rahatlıkla fark edilmektedir. Ancak, bir yanda uluslararası hukukta ardıllık gibi zor ve karmaşık bir alanın varlığı, diğer yanda uluslararası örgütler gibi özellikle son yıllarda iyice gelişen ve genişleyen bir diğer alanın varlığı, bir makale çerçevesinde konunun ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Böylelikle bu makalede amaçlanan, doktrinde çok değinilmeyen bir konunun, genel hatlarıyla ele alınarak tanıtılmasından ibarettir.

Uluslararası örgütler işlevsellikleriyle ön plâna çıkan türev hukuk kişileri'dir. Üye devletlerin uluslararası bir örgütü kurmakta, onu türetmekteki saikleri ona atfettikleri işlevlere duydukları ihtiyaçta yatmaktadır. Buradan yola çıkıldığında, herhangi bir sebeple sonlanan, dağılan, ayrılan, katılan veya birleşen uluslararası örgüt veya örgütlerin işlevleri onların işlevsellik açısından devamını devletler için vazgeçilmez kılabilecektir. Bu çerçevede de uluslararası örgütler arasında ardıllık müessesesi ortaya çıkmaktadır. Daha açık ve basit ifade etmek gerekirse, devletlerin ardıllığı genel olarak ülkesel zemine dayandırılabilirken, uluslararası örgütlerin ardıllığı işlevsel zeminde hayat bulmaktadır. Bu işlevsellik devletler için onları hayatî kılmaktadır.

Uluslararası örgütler arasındaki ardılığın, temel olarak, antlaşmaya, bilhassa da kurucu antlaşmalara dayanması beklenebilecekken, bazı durumlar için yazarlar, tartışılabilir olsa da, otomatik ardılığın varlığını ileri sürmüştür. Öte yandan, kesin kurallar teşkil etmese ve istisnaları sıklıkla gözlenebilse de, işlevler, antlaşmalar, malvarlıkları, arşivler, personel gibi unsurlar sonraki örgüt veya örgütlere intikal edebileceken, borçların ise geçmemesi gerektiği mütalâa edilmektedir.

Tüm açıklamalar bakımından ele alındığında, özünde görüleceği üzere, her iki dalın da karmaşıklığı genel kuralların oluşmasını zorlaştırmaktadır. Bakıldığında, devletlerin ardılığında dahi akdedilen evrensel sözleşmelerin durumu ve bundan hariç uluslararası örf ve âdet kurallarının nitelikleri bellidir. Çok daha yeni bir oluşum olan uluslararası örgütler konusunda ise, bu

belirsizlik ardılık bağlamında kendisini daha da güçlü hissettirmektedir. Nitekim doktrinde konuya eğilen yazarların dahi birçok husus üzerinde anlaşamadıkları fark edilmektedir. Bu haseple uluslararası örgütler arasındaki ardılık konusunun incelenmesinin faydalı olacağı kadar nispetten bâkir bir alan olmasıyla da hukuk doktrinindeki araştırmacılar için geniş fırsatlar yaratabileceği üzerinde durulmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Dâvalar, Uluslararası Antlaşmalar ve Diğer Resmî Metinler

- 1946 (12 Şubat) tarih ve 24(I) sayılı BM Genel Kurul Kararı.
 1946 (14 Aralık) tarih ve 51(I) sayılı BM Genel Kurul Kararı.
 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Görevi Esnasında Uğranılan Cismanî Zararların Giderilmesine Dair Danışma Görüşü. (UAD)
 1950 tarihli Güney-Batı Afrika'nın Uluslararası Statüsüne Dair Danışma Görüşü. (UAD)
 1952 tarihli Pan-Amerikan Birliği v. Amerikan Güvenlik ve Himaye Şirketi. (PAU Kararı)
 1971 tarihli Namibya'da Güney Afrika'nın Devem Eden Varlığının Devletler İçin Hukukî Sonuçlarına Dair Danışma Görüşü. (UAD)
 1975 tarihli Avrupa Uzay Ajansının Kurulmasına Dair Sözleşme.
 1978 tarihli Devletlerin Antlaşmalara Ardıllığı Viyana Sözleşmesi.
 1983 tarihli Devlet Malların, Borçlarına ve Arşivlere Ardıllığa Dair Viyana Sözleşmesi.
 1986 tarihli Uluslararası Hükûmetler Dışı Örgütlerin Hukukî Kişiliğinin Tanınmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.
 1997 tarihli Gabčíkovo-Nagymaros Projesine Dair Dâva. (UAD)

Kitap & Makaleler¹⁰⁵

- Amerasinghe**, Chittharanjan F.: Principles of the Institutional Law of International Organizations, 2nd Edition, Cambridge, 2005.
Bal, Ali: Uluslararası Hava Hukuku: Hava Sahasının Hukukî Rejimi, Ankara 2019.
Berkov, The World Health Organization: A Study in Decentralized International Administration, Genève, 1957.
Bernardez, Santiago Torres: "Succession of States", in International Law: Achievements and Prospects, edited by Bedjaoui, Paris, 1991, s. 381-404.
Bettati, Mario: "Création et personnalité juridique des organisations internationales", in A Handbook on International Organizations/Manuel

¹⁰⁵ Bibliyografyada yer verilmiş olan Fransızca ve İspanyolca eserlere ulaşılmış olmakla birlikte, bu eserler doğrudan değerlendirme altına alınmamıştır.

sur les organisations internationales, edited by Dupuy, Dordrecht, 1988, s. 33-60.

Boczek, Boleslaw Adam: *The A to Z of International Law*, Lanham, 2010.

Bokor-Szegö, Hanna: “Identity and Succession of States in Modern International Law”, in *Questions of International Law: Hungarian Perspectives*, edited by Haratszi, Translated by Decsényi & Simon, Budapest, 1986, s. 15-41.

Bühler, Konrad G.: “State Succession, Identity/Continuity and Membership in the United Nations”, in *La succession d'états: la codification à l'épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the Facts*, edited by Eisemann & Koskenniemi, The Hague, 2000, s. 187-326.

Bühler, Konrad G.: *State Succession and Membership in International Organizations: Legal Theories versus Political Pragmatism*, The Hague, 2001.

Cafilisch, Lucius C.: “The Law of State Succession: Theoretical Observations”, *Netherlands International Law Review*, vol. 10/4, 1963, s. 337-366.

Castrén, Erik: “On State Succession in Practice and Theory”, *Nordisk Tidsskrift International Ret*, vol. 24, 1954, s. 55-75.

Cervera Vallterra, María: “La disolución de la Comunidad Europea del Carbón y del Acero: estado actual”, *Revista de derecho Comunitaria Europea*, no: 12, 2002, s. 393-432.

Chiu, Hungdah: “Succession in International Organisations”, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 14/1, 1965, s. 83-120.

Cowger, Alfred R. Jr.: “Rights and Obligations of Successor States: An Alternative Theory”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 17/2, 1985, s. 385-314.

Crawford, James: “The Contribution of Professor D.P. O’Connell to the Discipline of International Law”, *British Yearbook of International Law*, vol. 51, 1980, s. 1-87.

Çamyamaç, Anıl: “Dünya Turizm Örgütü”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2017, s. 159-186.

Çamyamaç, Anıl: “Uluslararası Hukukta Elçilik Binalarına Dair Bazı Teknik Konular Üzerine Bir İnceleme”, *Terazi (Aylık Hukuk Dersleri)*, Cilt: 13 Sayı: 145, 2018, s. 73-92.

- Çamyamaç, Anıl:** “Avrupa Birliği’nde Ayrılıkçı Hareketler ve Olası Hukukî Sonuçları Hakkında”, in Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrılıkçı Hareketler: Katalonya, Bask Bölgesi, Kuzey İrlanda, İskoçya, Flaman Bölgesi ve Kuzey İtalya, edited by Yıldız, Ankara 2020, s. 7-38.
- Degan, Vladimir-Djuro:** “State Succession”, Finnish Yearbook of International Law, vol. 4, 1993, s. 130-193.
- Delupis, di Ingrid Doimi:** The East African Community and Common Market, London, 1970.
- Eisemann, Pierre Michel & Koskenniemi, Martti (eds.):** La succession d'états: la codification à l'épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the Facts, The Hague, 2000.
- Elias, Taslim O.:** The International Court of Justice and Some Contemporary Problems: Essays on International Law, The Hague, 1983.
- Fiedler, Wilfried:** “Continuity”, Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law, vol. 10, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1987, s. 65-68.
- Fiedler, Wilfried:** “State Succession”, Encyclopedia of Public International Law: States-Responsibility of States-International Law and Municipal Law, vol. 10, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1987, s. 446-456.
- Fitzmaurice, Gerald Gray:** “The Law and Procedure of the International Court of Justice: International Organizations and Tribunals”, British Yearbook of International Law, vol. 29, 1952, s. 1-62.
- Gebeyehu, Alemnew:** “Dissolution and Succession of International Organizations”, Journal of Research in Humanities & Social Sciences, vol. 17/1, 2017, s. 83-89.
- González-Campos, D. Julio:** “Notas sobre la practica de las organizaciones internacionales respecto a los efectos de la sucesión de Estados en el estatuto de miembro de la organizacion”, Revista Espanola de derecho internacional, vol. 15/3, 1962, s. 465-508.
- Goodman, Neville M.:** International Health Organizations, 2nd Edition, Aylesbury, 1971.
- Green, Leslie C.:** “The Dissolution of States and Membership of the United Nations”, Saskatchewan Law Review, vol. 32/2, 1967, s. 93-112.
- Grotius, Hugo:** De jure belli ac pais, Translated by Kelsey, Oxford, 1925.

- Hahn**, Hugo J.: “Continuity in the Law of International Organization”, *Duke Law Journal*, vol. 1962/2, 1962, s. 379-422.¹⁰⁶ (HAHN, 1962 (I))
- Hahn**, Hugo J.: “Continuity in the Law of International Organization. Part Two: Continuity from OEEC to OECD”, *Duke Law Journal*, vol. 1962/4, 1962, s. 522-557. (HAHN, 1962 (II))
- Hahn**, Hugo J.: “La reconstitution de l’O.E.C.E. at sa continuation dans l’O.C.D.E.”, *Annuaire français de droit international*, vol. 8, 1962, s. 751-762.
- Hahn**, Hugo J., “Constitutional Limitations in the Law of the European Organisations”, *Recueil des cours*, vol. 108, 1963-I, 1963, s. 189-306.
- Hahn**, Hugo J.: “International Organizations, Succession”, *Encyclopedia of Public International Law: International Organizations in General-Universal International Organizations and Cooperations*, vol. 5, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1983, s. 166-168.
- Hershey**, Amos S.: “The Succession of States”, *American Journal of International Law*, vol. 5/2, 1911, s. 285-297.
- Hudson**, Manley O.: “The Succession of the International Court of Justice to the Permanent Court of International Justice”, *American Journal of International Law*, vol. 51/3, 1957, s. 569-573.
- Ingravallo**, Ivan: “Handle with Care! The Succession between International Organizations”, in *Evolutions in the Law of International Organizations*, edited by Virzo & Ingravallo, Leiden, 2015, s. 451-467.
- Kiss**, Alexander-Charles: “Quelques aspects de la substitution d’une organisation internationale a une autre”, *Annuaire français de droit international*, vol. 7, 1961, s. 463-491.
- Klabbers**, Jan: *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge, 2002.
- Klein**, Eckart: “South West Africa/Namibia (Advisory Opinions and Judgments)”, *Encyclopedia of Public International Law: Decisions of International Courts and Tribunals and International Arbitrations*, vol. 2, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1981, s. 260-270.
- Koskenniemi**, Martti: “Report of the Director of the English Speaking Section of the Sector”, in *La succession d’états: la codification à l’épreuve des faits/State Succession: Codification Tested against the*

---

¹⁰⁶ *Hahn*’ın bu eseri aynı zamanda “Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht” (*ÖZöR*) adlı derginin 1964 yılı baskısında (s. 167-239) basılmıştır.

- Facts, edited by Eisemann & Koskenniemi, The Hague, 2000, s. 65-132.
- Kunz**, Josef L.: “The Bogota Charter of the Organization of American States”, *American Journal of International Law*, vol. 42/3, 1948, s. 568-589.
- Linares**, Antonio: “La sucesión de estados”, *Boletín de la academia de ciencias, políticos y sociales*, vol. 32/47, 1971, s. 73-82.
- Lyall**, Francis: “INMARSAT”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, November 2006 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e468> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).
- Maluwa**, Tijana: “From the Organisation of African Unity to the African Union: Rethinking the Framework for Inter-State Cooperation in Africa in the Era of Globalisation”, *University of Botswana Law Journal*, vol. 5/6, 2007, s. 5-47.
- Marek**, Krystna: *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Genève, 1968.
- McKinnon Wood**, H.: “The Dissolution of the League of Nations”, *British Yearbook of International Law*, vol. 23, 1946, s. 317-323.
- Mensah**, Thomas A.: “International Maritime Organization (IMO)”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e491> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).
- Meray**, Seha L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt I, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 1960.
- Meray**, Seha L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt II, Ankara, ...
- Mochi-Onory**, Andrea G.: “The Nature of Succession between International Organizations: Functions and Treaties”, *Revue h ellenique de droit international*, vol. 21/1, 1968, s. 33-48.¹⁰⁷
- M ullerson**, Rein: “The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia”, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 42/3, 1993, s. 473-493.

¹⁰⁷ *Mochi-Onory*'nin bu makalesinin İtalyanca orijinali 1967 yılında *Rivista di diritto internazionale* adlı dergide yayınlanmıştır.

- Myers**, Denys P.: “Liquidation of League of Nations Functions”, *American Journal of International Law*, vol. 42/2, 1948, s. 320-354.
- Myers**, Patrick R.: *Succession between International Organizations*, London, 1993.
- Nogovitsyna**, Yulina: “An Alternative Look at State Succession”, *Polish Yearbook of International Law*, vol. 26, 2002/3, s. 175-186.
- O’Connell**, Daniel Patrick: *The Law of State Succession*, Cambridge, 1956.
- O’Connell**, Daniel Patrick: *International Law*, vol. I, 2nd Edition, London, 1970.¹⁰⁸
- Oppenheim**, Lassa: *International Law: A Treatise*, vol. I (Peace), London, 1912.
- Pazarcı**, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 1999.
- Pazarcı**, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara 2016.
- Pazartzis**, Photini: “State Succession to Multilateral Treaties: Recent Developments”, *Austrian Review of International & European Law*, vol. 3, 1998, s. 397-415.
- Rembe**, Nasila S.: “The Vienna Convention on State Succession in Respect of Treaties: An African Perspective on Its Applicability and Limitations”, *Comparative & International Law Journal of Southern Africa*, vol. 17, 1984, s. 131-143.
- Reuterswärd**, Reinhold: “The Legal Nature of International Organizations”, *Nordisk Tidsskrift International Ret*, vol. 49, 1989, s. 14-30.
- Ribbelink**, Olivier Menno: “On the Uniting of States in Respect of Treaties”, *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 26, 1995, s. 139-169.
- Sands**, Philippe & **Klein**, Pierre: *Bowett’s Law of International Institutions*, 5th Edition, London, 2001.
- Schachter**, Oscar: “State Succession: The Once and Future Law”, *Virginia Journal of International Law*, vol. 33/2, 1993, s. 253-260.
- Schermers**, Henry G.: “Succession of States and International Organizations”, *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 6, 1975, s. 103-119.

---

¹⁰⁸ O’Connell’in eserinin ilk bası tarihi 1967’dir.

- Schermers**, Henry G.: “Besprechungen: PATRICK R. MYERS: Succession between International Organizations. A Publication of the Graduate Institute of International Studies in Geneva. 1993. 185p.”, *Archiv des Völkerrechts*, vol. 35/3, 1997, s. 332-334.
- Schermers**, Henry G. & **Blokker**, Niels M.: *International Institutional Law: Unity within Diversity*, 6th Revised Edition, Leiden, 2018.
- Schiavone**, Giuseppe: *International Organizations: A Dictionary and Directory*, 7th Edition, New York, 2008.
- Schmalenbach**, Kirsten: “International Organizations of Institutions, Succession”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2011 via www.mpepil.com (son ziyaret tarihi: 25/10/11).
- Schneider**, Johannes Wilhelmus: *Treaty-Making Power of International Organizations*, Genève, 1963.
- Seidl-Hohenveldern**, Ignaz: *Corporations in and under International Law*, Cambridge, 1987.
- Shaw**, Malcolm N.: “State Succession Revisited”, *Finnish Yearbook of International Law*, vol. 5, 1994, s. 34-98.
- Simmonds**, Keith R.: “International Maritime Organization”, *Encyclopedia of Public International Law: International Organizations in General-Universal International Organizations and Cooperation*, vol. 5, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1983, s. 104-108.
- Sur**, Melda: *Uluslararası Hukukun Esasları*, Gözden Geçirilmiş 14. Baskı, İstanbul 2020.
- Szafarz**, Renata: “Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis”, *Polish Yearbook of International Law*, vol. 10, 1980, s. 77-113.
- Teles**, Miguel Galvão: “State Succession and Treaty Survival between the Predecessor State and the Other State Party”, *South African Yearbook of International Law*, vol. 36, 2011, s. 1-36.
- Torre Cuadrada García-Lozano**, Soledad: “La sucesión entre organizaciones internacionales y la Unión Europea”, *Anuario de derecho internacional*, vol. 21, 2005, s. 227-271.
- Ubertazzi**, Benedetta: “The End of the ECSC”, *European Integration Online Papers*, vol. 8/20, 2004 via <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-020a.htm> (son ziyaret tarihi: 18/03/20).

- Vagts**, Detlev F.: “State Succession: The Codifiers’ View”, Virginia Journal of International Law, vol. 33/2, 1993, s. 275-297.
- Verzijl**, Jan Hendrik Willem: International Law in Historical Perspective: State Succession, vol. VII, Leyden, 1974.
- Virally**, Michel: “Definition and Classification: A Legal Approach”, International Social Science, vol. 29/1, 1977, s. 58-72.
- Vrancken**, Patrick: “The World Tourism Organisation”, South African Yearbook of International Law, vol. 24, 1999, s. 231-245.
- Wessel**, Ramsey A.: “Dissolution and Succession: The Transmigration of the Soul of International Organizations”, in Research Handbook on the Law of International Organizations, edited by Klabbers & Wallendahl, Surrey, 2011, s. 342-362.
- Zimmermann**, Andreas: “State Succession in Treaties”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, November 2006 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1109> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).
- Zimmermann**, Andreas: “State Succession in Other Matters than Treaties”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2007 via <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1108> (son ziyaret tarihi: 01/07/17).
- Zimmermann**, Andreas: “Continuity of States”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 via www.mpepil.com (son ziyaret tarihi: 04/10/10).